

ΒΑΣΙΛΙΚΗ ΒΛΑΜΗ

Η Περιοχή της Όχης

ΝΟΜΑΡΧΙΑΚΗ ΑΥΤΟΔΙΟΙΚΗΣΗ ΕΥΒΟΙΑΣ
ΟΙΚΟΣ - ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗ ΦΥΣΙΚΟΥ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΟΣ ΕΠΕ

ΒΑΣΙΛΙΚΗ ΒΛΑΜΗ

Η Περιοχή της Όχης

ΝΟΜΑΡΧΙΑΚΗ ΑΥΤΟΔΙΟΙΚΗΣΗ ΕΥΒΟΙΑΣ

Παραγωγή - Συντονισμός Ύλης
ΟΙΚΟΣ - Διαχείριση Φυσικού Περιβάλλοντος ΕΠΕ

Κείμενα - Έρευνα
Βασιλική Βλάμη

Επιστημονικός Σύμβουλος
Αλέξιος Βλάμης

Σχέδια
Βασίλης Χατζηρβασάνης

Οι φωτογραφίες είναι του **Σταμάτη Ζόγκαρη**, εκτός από αυτές όπου αναφέρεται άλλος φωτογράφος (Θ. Αράπης, Δ. Δημόπουλος, Β. Hallmann, Ι. Ιωαννίδης, Κ. Μισιακός, Α. Μπινιάρης, Στ. Παπαμιχαήλ, Ε. Πατεράκης, Ν. Πέτρου, Β. Χατζηρβασάνης).

Σελιδοποίηση - Χάρτες - Καλλιτεχνική Επιμέλεια - Επιμέλεια Εκτύπωσης
Άρης Βιδάλης

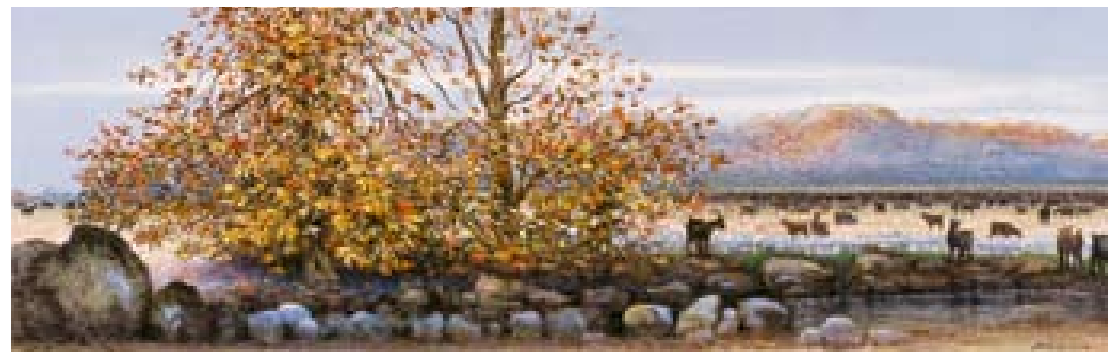
Διαχωρισμοί
ΤΟΞΟ

Εκτύπωση - Βιβλιοδεσία
ΦΟΤΟΛΙΟ - TYRICON A.E.

ISBN 960-86684-2-5

© 2006, Βασιλική Βλάμη - ΟΙΚΟΣ- Διαχείριση Φυσικού Περιβάλλοντος ΕΠΕ
 - Νομαρχιακή Αυτοδιοίκηση Εύβοιας

Βιβλιογραφική Αναφορά: Βλάμη, Β. (2006) Η Περιοχή της Όχης, Νομαρχιακή Αυτοδιοίκηση Εύβοιας, ΟΙΚΟΣ- Διαχείριση Φυσικού Περιβάλλοντος ΕΠΕ

Περιεχόμενα

Πρόλογος	5
<i>ΕΙΣΑΓΩΓΗ</i>	
Ένα ακρωτήριο στο Αιγαίο: Το νοτιότερο προπύργιο της Εύβοιας	6
Κάρυστος, Μαρμάρι, Καφηρέας	7
Χάρτης της περιοχής	8
<i>ΤΑΥΤΟΤΗΤΑ ΤΗΣ ΠΕΡΙΟΧΗΣ</i>	
Πλούσια γεωλογία	12
Χλωρίδα	14
Τα ενδιαιτήματα της πανίδας	16
Θηλαστικά της Όχης	17
Αξιόλογος πλούτος πουλιών	18
Ερπετά και αμφίβια	20
Ψάρια και θαλάσσια ζωή	22
Ασπόνδυλα ζώα	23
Φύση και άνθρωπος στην Όχη	24
Το Δρακόσπιτο της Όχης	25
Ιστορική διαδρομή και τοπίο	26
Η τοπική αρχιτεκτονική	28
Ο χορός και το τραγούδι των Αρβανιτών	29
Τοπικά προϊόντα	30
Τα μονοπάτια	32
<i>ΣΗΜΑΝΤΙΚΕΣ ΠΕΡΙΟΧΕΣ ΤΗΣ ΦΥΣΗΣ</i>	
Το φαράγγι του Δημοσάρη	36
Οι κορυφές της Όχης	42
Ο Καστανόλογγος της Όχης	46
Το φαράγγι του Αγίου Δημητρίου και η ευρύτερη περιοχή του	48
Οι νότιοι πρόποδες της Όχης, Καστέλλο Ρόσσο - Μύλοι - Αετόπετρες	52
Τα βουνά του Καβοντόρου	54
Το φαράγγι της Αρχάμπολης	56
Το ακρωτήριο του Καφηρέα	58
Το ιστορικό προστασίας και ανάδειξης της φύσης στην περιοχή της Όχης	60
Οι ερευνητές για την περιοχή	64

Λίγα νησιά στη Μεσόγειο έχουν τόσο μεγάλη βιοποικιλότητα όσο η Εύβοια. Το νοτιότερο άκρο της Εύβοιας έχει κάτι ξεχωριστό: την περιοχή της Όχης. Αυτή περιλαμβάνει το όρος Όχη, το μικρό υγρότοπο του κάμπου Καρύστου και το ακρωτήριο του Καφηρέα.

Η περιοχή της Όχης ανήκει στον κατάλογο των σημαντικότερων περιοχών για την προστασία της φύσης στην Ευρώπη (προτεινόμενο δίκτυο ζωνών ειδικής διατήρησης Natura 2000). Ορισθείστηκε το 1995 και αξιολογήθηκε ως περιοχή πρώτης προτεραιότητας για την προστασία του φυσικού περιβάλλοντος της Ελλάδας. Η μεγάλη ποικιλία του ανάγλυφου, της βλάστησης και των οικοτόπων, της προσδίδει ιδιαίτερη οικολογική αξία. Βρισκόμενη κυριολεκτικά στο κατώφλι της Αθήνας, η περιοχή μπορεί να αποτελέσει ένα ζωντανό σχολείο και επιστημονικό εργαστήριο για πλήθος επισκεπτών.

Η περιοχή της Όχης δεν είναι ακόμα πλήρως θεσμοθετημένη προστατευόμενη περιοχή. Για να προστατευτεί το περιβάλλον, πρέπει να γίνουν σεβαστές οι ιδιαιτερότητες της περιοχής και να δουλέψουμε όλοι μαζί για την προστασία της. Η φύση και η πολιτισμική κληρονομιά της Όχης είναι στα χέρια μας. Μπορούμε να την αξιοποιήσουμε χωρίς να την υποβαθμίσουμε.

Δρ. Κυριάκος Γεωργίου
Καθηγητής Βοτανικής, Βιολογικό Τμήμα
Πανεπιστήμιο Αθηνών.

Ένα ακρωτήριο στο Αιγαίο: Το νοτιότερο προπύργιο της Εύβοιας

Στο νοτιότερο άκρο της Εύβοιας, σχηματίζεται ένα ξεχωριστό ακρωτήριο. Εκεί δεσπόζει ένα ιδιόμορφο βουνό, που καθορίζει τη φυσιογνωμία της ευρύτερης περιοχής.

«Και Όχη εκαλείτο η νήσος και έστιν ομώνυμον αυτής το μέγιστον των ενταύθα ορέων»

Στράβων

Όπως φαίνεται και από την παραπάνω περιγραφή, η Όχη είναι τόσο επιβλητική που εθεωρείτο ως το μεγαλύτερο βουνό της Εύβοιας. Λόγω της γεωγραφικής της θέσης και της ποικιλίας του ανάγλυφου, η Όχη περιέχει ποικιλία τοπίων.

Το ανάγλυφο της Όχης είναι ορεινό, με κύριες κορφές το συγκρότημα του **Προφήτη Ηλία** (1399μ.) και τη **Γιούδα** (1386μ.). Το βόρειο και βορειοανατολικό τμήμα διασχίζεται από φαράγγια και έχει απότομες πλαγιές προς τη θάλασσα, με μεγάλες κλίσεις. Τα πετρώματα που κυριαρχούν είναι οι σχιστόλιθοι και τα σιπολινομάμματα. Το νότιο και δυτικό τμήμα έχει ομαλό ανάγλυφο, που διακόπτεται από εξάρσεις βραχωδών σχηματισμών.

Τα δύο πρόσωπα της Όχης

Η γεωγραφική ιδιομορφία και το ανάγλυφο δίνουν δύο διαφορετικές εικόνες στην περιοχή: Το βόρειο και βορειοανατολικό μέρος του βουνού, με τις απότομες δασωμένες πλαγιές θυμίζει το Πήλιο. Το ομαλό νότιο και νοτιοδυτικό μέρος μοιάζει με τις Κυκλάδες. Η περιοχή της Όχης βρίσκεται ανάμεσα σε δύο θάλασσες. Νότια και δυτικά είναι ο Ευβοϊκός κόλπος, ένας μεγάλος προστατευμένος κόλπος με σχετικά ρηχά νερά. Βορειοανατολικά βρίσκεται ο Καβοντόρος του Αιγαίου, με ισχυρά ρεύματα και πολύ βαθιά νερά, ακόμα και δίπλα στην ακτή. Όσον αφορά το κλίμα, τα βόρεια μέρη που κοιτούν προς το Αιγαίο είναι υγρά και πιο ψυχρά από τα νότια που δέχονται λιγότερες βροχές το χειμώνα και το καλοκαίρι γίνονται κατάξερα.

Η Όχη είναι ένα βουνό πάνω σε ένα ακρωτήριο γεμάτο αντιθέσεις.

“Η πόλη της Καρύστου”, Μανώλης Εμμανουηλίδης

Κάρυστος

Είναι αστικό κέντρο της νότιας Εύβοιας και η νοτιότερη πόλη του νησιού. Απέχει οδικώς 120 χλμ. από τη Χαλκίδα. Πάνω από την πόλη δεσπόζει το όρος Όχη και το ιστορικό φρούριο Καστέλλο Ρόσσο. Μπροστά της απλώνεται ο μεγάλος προστατευόμενος όρμος της Καρύστου. Η πόλη έχει 4.663 κάτοικους και ο δήμος, που αποτελείται από τα δημοτικά διαμερίσματα Αετού, Γραμπιάς, Καλυβίων, Μύλων και Πλατανιστού έχει συνολικά 7.016 κατοίκους.

Μαρμάρι

Βρίσκεται μόλις 14 χλμ. οδικώς από την Κάρυστο, σε ένα βαθύ όρμο που έχει θέα το νησιωτικό σύμπλεγμα των Πεταλιών. Στα αρχαία χρόνια υπήρχε λιμάνι για την εξαγωγή μαρμάρου, απ’ όπου φαίνεται ότι πήρε το όνομά του. Σήμερα, απλωμένο στο γραφικό του ημικύκλιο, έχει εξελιχθεί σε κέντρο παραθερισμού και είναι ιδανικό ορμητήριο για την εξερεύνηση της νότιας Εύβοιας. Το καλοκαίρι σφύζει από ζωή, ενώ το χειμώνα μεταμορφώνεται σε ένα ήσυχο ψαροχώρι. Η μικρή πόλη του Μαρμαρίου έχει 1.116 κάτοικους. Ο δήμος αποτελείται από τα δημοτικά διαμερίσματα Αγίου Δημητρίου, Ακταίου (Σκού-ασι), Γιαννισίου, Καλλιανού και Κατσαρωνίου, έχει συνολικά περίπου 2.536 κάτοικους.

Καφηρέας

Στο ανατολικότερο άκρο της Εύβοιας και γύρω από το ομώνυμο ακρωτήριο, υπάρχουν τα χωριά της κοινότητας του Καφηρέα. Η ευρύτερη περιοχή των βορειοανατολικών ακτών της Καρυστίας είναι γνωστή ως Καβοντόρος. Ο Καβοντόρος αποτελεί ένα από τα πιο θρυλικά περάσματα της μεσογειακής ναυτιλίας. Με το διάπλου του Καφηρέα, μεταξύ Εύβοιας και Άνδρου, πραγματοποιείται το πέρασμα από το νότιο προς το βόρειο Αιγαίο και αντιστρόφως.

Τα χωριά του Καφηρέα ήταν μέχρι πολύ πρόσφατα εντελώς απομονωμένα. Οι δρόμοι και ο ηλεκτρισμός έφθασαν εδώ στη δεκαετία του '80. Τα χωριά αναπτύσσονται γύρω από μεγάλες κοιλάδες που καταλήγουν σε μικρούς όρμους με κρυμμένες παραλίες. Έδρα της κοινότητας είναι η Αμυγδαλιά, που μαζί με τα γύρω χωριά και τους συνοικισμούς έχει 667 κατοίκους.

Το Μαρμάρι

Η Περιοχή της Όχης

Η περιοχή της Όχης συμπεριλαμβάνει το όρος Όχη, τον κάμπο Καρύστου, το Ποτάμι Πλατανιστού και το ακρωτήριο Καφηρέα. Είναι προτεινόμενη Ζώνη Ειδικής Διατήρησης

προς ένταξη στο ευρωπαϊκό δίκτυο Natura 2000. Η οριοθέτηση της περιοχής πραγματοποιήθηκε το 1995 στο πρόγραμμα «Καταγραφή, Αναγνώριση, Χαρτογράφηση και Εκτίμηση των Τύπων Οικοτόπων και των Ειδών Χλωρίδας και Πανίδας των Παραρτημάτων Ι και ΙΙ της Οδηγίας 92/43». Με την Ειδική Περιβαλλοντική Μελέτη το 1998 η περιοχή προτάθηκε να ανακηρυχθεί ως Περιοχή Οικοανάπτυξης. Στο βιβλίο αυτό γίνεται αναφορά κυρίως στον ορεινό όγκο της προτεινόμενης προστατευόμενης περιοχής.

Κάρυστος, Μαρμάρι, Καφηρέας

Πλούσια γεωλογία

Η φυσιογνωμία του τόπου έχει ιστορία εκατομμυρίων χρόνων

Ένα βουνό με εκατοντάδες πηγές

Μόλις κάτω από την κορυφή της Όχης, υπάρχουν πηγές που διατηρούν νερό όλο το χρόνο. Οι περισσότερες αναβλύζουν στις επαφές διαφορετικών πετρωμάτων όπως για παράδειγμα στις επαφές σιπολινομαρμάρων και σχιστολίθων. Το μεγαλύτερο μέρος της περιοχής, με εξαίρεση τις προσχώσεις του κάμπου, καλύπτεται από μαρμαρυγιακούς σχιστόλιθους, με εναλλαγές σιπολινικών μαρμάρων. Οι σχιστόλιθοι, που είναι μη διαπερατά από το νερό πετρώματα, κατακρατούν τα νερά στην επιφάνεια του εδάφους. Αντίθετα τα μάρμαρα και οι ασβεστόλιθοι αποθηκεύουν τα νερά και δημιουργούν υπόγειους υδροφόρους ορίζοντες. Με την αποτελεσματική συγκράτηση του νερού, δημιουργείται μια υδατική οικονομία, παρέχοντας νερό ακόμη και στα πιο ψηλά σημεία του βουνού.

Σε ορισμένα τμήματά του το ρέμα του Δημοσάρη κυλάει πάνω σε μάρμαρα και σιπολινομάρμαρα που διαβρώνονται με αργότερο ρυθμό απ'ότι τα σχιστολιθικά πετρώματα δημιουργώντας καταρράκτες και νεροτσουλήθρες.

Σε πολλά σημεία της Όχης είναι εμφανείς οι μικροπτυχές των μεταμορφωμένων σχιστολιθικών στρωμάτων. Η φωτογραφία είναι από το πάνω μέρος της κοιλάδας του Πλατανιστού.

Νίκος Πέτρου

Νίκος Πέτρου

Ορυκτός χαλαζίας σε σχιστολιθικά πετρώματα στην περιοχή του Καλλιανού.

Ρήγμα σε σχιστολιθικό πέτρωμα καλυμμένο με πολύχρωμες λειχήνες κοντά στον Καστανόλογο της Όχης.

Πλάκες Καρύστου και Σιπολινομάρμαρα

Οι πλάκες Καρύστου είναι ένα είδος μαρμάρου (σιπολινομάρμαρο) που περιέχει σχιστολιθικές στρώσεις. Τα σιπολινομάρμαρα (τα χρωματιστά μάρμαρα ονομάζονται «τσιπολίνο» από τη λατινική λέξη *cirolla* που σημαίνει κρεμμύδι, επειδή τα χρώματά τους έχουν τις αποχρώσεις και τα σχήματά του κρεμμυδιού) αποτελούνται από ανθρακικό ασβέστιο που δεν έχει πάντα άσπρο ή γκρι χρώμα γιατί περιέχει φυλλώδη ορυκτά που συναντώνται σε σχιστόλιθους (χλωρίτη, σερίκίτη, κλπ). Η εξωτερική επιφάνεια των πλακών, όπως διαχωρίζονται, κυριαρχείται από σχιστολιθικά ορυκτά, ενώ η βασική δομή είναι ανθρακική. Αυτός είναι ο λόγος που οι πλάκες Καρύστου χαρακτηρίζονται στην αγορά ως «σχιστόλιθοι». Εξωτερικά έχουν το χρώμα και την υφή του σχιστόλιθου, εσωτερικά όμως είναι σκληρές όπως τα μάρμαρα.

Τα περισσότερα λατομεία βρίσκονται σε θέσεις όπου τα σιπολινικά μάρμαρα έχουν οριζόντιες στρώσεις και μεγάλο πάχος. Εκεί είναι πιο εύκολη η εξόρυξη τους. Η κύρια περιοχή λατόμησης βρίσκεται στους δυτικούς πρόποδες της Όχης και στην ευρύτερη περιοχή της κοιλάδας του Αγίου Δημητρίου.

Η παραλία Καλλιανού με την εκβολή του ρέματος Δημοσάρη πριν (επάνω) και μετά (κάτω) από καλοκαιρινή θύελλα.

Μικροκλιματικές διαφορές. Οι κατακρημνίσεις στα βόρεια και στα ορεινά είναι σχεδόν δύο φορές μεγαλύτερες απ'ότι στους νότιους πρόποδες της Όχης. Τοπία στο φαράγγι του Βαθυρέματος στους Γκιάλπηδες, στη βόρεια πλευρά της Όχης (κάτω) και στον κόλπο της Καρύστου (επάνω) όπως φαίνονται το καλοκαίρι.

Χλωρίδα

Η περιοχή συντηρεί πάνω από 700 είδη φυτών. Ορισμένα είναι σπάνια, ενδημικά ή και προστατευόμενα είδη

Μια αποκλειστικότητα της περιοχής είναι τα ενδημικά φυτά της, που έχουν επιβιώσει σε αυτό το κακοτράχαλο βουνό και στις άγριες ακτές του. Στην ευρύτερη περιοχή της Όχης φύονται τουλάχιστον 7 είδη τοπικών ενδημικών φυτών, που δεν υπάρχουν πουθενά αλλού στη γη. Τρέχουσες έρευνες εξετάζουν το ενδεχόμενο ύπαρξης περισσότερων ενδημικών ειδών. Η Όχη και ο Καβοντόρος έχουν αναγνωριστεί ως «κέντρο ενδημισμού στον αιγαιοπελαγίτικο χώρο». Είναι στην κυριολεξία ένας βοτανικός παράδεισος για την Ελλάδα και την Ευρώπη. Παρά το μικρό του μέγεθος, το βουνό θεωρείται μια από τις πιο ενδιαφέρουσες περιοχές για τη μελέτη των φυτών.

Σπάνια φυτά της περιοχής

Δεν είναι μόνο τα τοπικά ενδημικά φυτά που προκαλούν μεγάλο βοτανικό ενδιαφέρον. Υπάρχουν πολλά φυτά που φύονται μόνο στην Εύβοια ή μόνο στην Ελλάδα. Άλλα είδη είναι σπάνια, δηλαδή απαντούν σε μικρούς πληθυσμούς ή υπάρχουν σε λίγες μόνο τοποθεσίες. Για ορισμένα είδη, η Όχη αποτελεί το νοτιότερο όριο της εξάπλωσης τους. Άλλα είδη είναι πολύτιμα ως άγρια καλλωπιστικά φυτά.

Καμπανούλα της Καρυστίας (*Campanula celsii carystea*): Ένα από τα ομορφότερα ενδημικά φυτά της περιοχής, κοινό είδος στους νότι-

Viola euboica, Λουμπάρδα, κοιλάδα Ρουκλιών

ους πρόποδες της Όχης. Φύεται ακόμη και πάνω στα τείχη του Καστέλλο Ρόσσο.

Στάχυ της Εύβοιας (*Stachys euboica*): Τοπικό ενδημικό αρωματικό φυτό που φύεται στους βραχώδεις σχηματισμούς του Καβοντόρου, του φαραγγιού του Αγίου Δημητρίου και σε ελάχιστα άλλα σημεία της περιοχής της Όχης.

Τσάι του βουνού της Εύβοιας (*Sideritis euboica*): Το γνωστό σε όλους «τσάι του βουνού» είναι φυτό ενδημικό της Εύβοιας και φύεται μόνο στα ψηλά βουνά του νησιού. Στην Όχη φύεται συνήθως σε υψόμετρο άνω των 800 μ. και αφθονεί σε ορισμένες τοποθεσίες όπως πάνω από τον Άγιο Δημήτριο.

Ίνουλα της Όχης (*Inula subfloccosa*): Πολύ σπάνιο τοπικό ενδημικό φυτό που αναπτύσσεται σε απόκρημνες βραχώδεις περιοχές, όπως τα βουνά του Καβοντόρου και τα Στεφάνια της Λάλας.

Αρμέρια του Γιόνσεν (*Armeria johnsenii*): Σπάνιο τοπικό ενδημικό που βρίσκεται μόνο σε παράκτιες θέσεις στην περιοχή του ακρωτηρίου Καφηρέα, στην ακτογραμμή Καλλιανού και σε λίγα ακόμη σημεία στην ευρύτερη περιοχή του Καβοντόρου.

Σεράστιο του Ρούνεμαρκ (*Cerastium rune-markii*): Σπάνιο ενδημικό φυτό, που απαντάται στη Νάξο. Στην περιοχή φύεται μόνο στις κορυφές της Όχης.

Stachys euboica, Αρχάμπολη Καβοντόρου

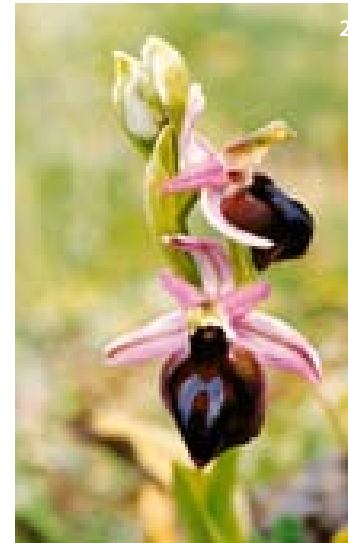
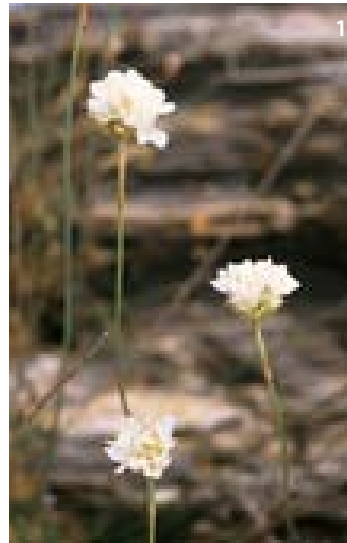
Fritillaria ehrhartii, Στεφάνια Λάλας

Παιώνια η αρρενωπή (*Paenonia mascula subsp. hellenica*): Σπάνιο φυτό, ένα από τα πιο όμορφα και ευάλωτα αγριολούλουδα. Φύεται σε ελάχιστες θέσεις στην ευρύτερη περιοχή του φαραγγιού του Αγίου Δημητρίου, ενώ πάνω από το χωριό Ρούκλια βρίσκεται μια από τις μεγαλύτερες αποικίες του είδους στην Ελλάδα.

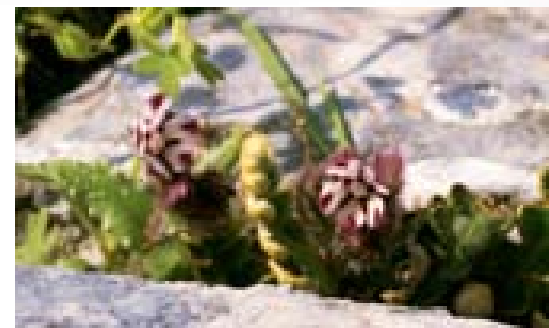
Βιόλα της Εύβοιας (*Viola euboica*): Ο άγιος πανσές της Εύβοιας είναι ενδημικός στο νησί και απαντάται σε διάφορες χρωματικές αποχρώσεις βιολετί, κίτρινο και κρεμ. Αφθονεί σε πολλά σημεία του βουνού.

Φριτλιάρια του Έρχαρτ (*Fritillaria ehrhartii*): Σπάνιο ενδημικό φυτό της Ελλάδας που μοιάζει με μικρή τουλίπα. Απαντάται στην κοιλάδα της Λάλας, στο φαράγγι του Αγίου Δημητρίου ενώ οι μεγαλύτεροι πληθυσμοί βρίσκονται στην ψευδοστέπα των Πλακωτών, στους νοτιοδυτικούς πρόποδες της Όχης.

1. *Armeria johnsenii*, Σπαρτιά Καλλιανού
2. *Orphys ferrum - equinum*, πηγή Λάλας, νοτιοδυτικοί πρόποδες της Όχης
3. *Cerastium rune-markii*, κορυφή Προφήτη Ηλία Όχης

Campanula celsii carystea, Κύλινδροι, νότιοι πρόποδες Όχης

Anchusella variegata, Στεφάνια Λάλας

Inula subfloccosa Ανεμοπούλα, Βουνά Καβοντόρου

Τα ενδιαίτημα της πανίδας

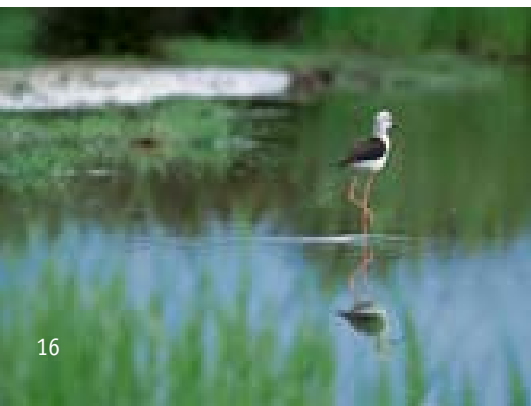
Υγρότοποι, βράχια, δάση και άλλοι τόποι για την άγρια ζωή

Ενδιαίτημα είναι το ιδιαίτερο περιβάλλον όπου ζει ένα είδος. Κάθε τύπος ενδιαίτηματος χαρακτηρίζεται από συγκεκριμένες συνθήκες και έχει σχετική ομογένεια στη δομή του όπως π.χ. το δάσος, η βραχώδης ακτή, το έλος. Ένα ενδιαίτημα μπορεί να αποτελείται από αρκετούς τύπους οικοτόπων (όπως αυτοί οριοθετούνται από τις ξεχωριστές μονάδες βλάστησης). Αντιθέτως το ενδιαίτημα των μικροοργανισμών είναι μικροσκοπικό και μπορεί να αποτελείται από ένα μόνο είδος φυτού. Για πολλά έντομα,

Η μεσογειακή χελώνα (*Testudo hermanni*) είναι ένα από τα πολλά είδη ερπετών που κατοικούν στους βραχώδεις σχηματισμούς όπως στα Πλακωτά, στους νοτιοδυτικούς πρόποδες της Όχης.

Ο καλαμοκανάς είναι ένα από τα δεκάδες είδη πουλιών που εξαρτώνται από την ύπαρξη μικρών υγροτόπων, όπως αυτός στην εκβολή της Ρηγιάς.

ένας σαπισμένος κορμός αποτελεί το αποκλειστικό ενδιαίτημα τους.

Τα περισσότερα είδη πανίδας χρησιμοποιούν περισσότερα από ένα ενδιαίτηματα. Μερικά όμως ενδιαίτηματα συντηρούν είδη που ζουν κυρίως ή και αποκλειστικά εκεί. Σε αυτά συγκεντρώνονται πολλά είδη που έχουν εξειδικευμένες απαιτήσεις ως προς τον τόπο αναπαραγωγής ή διατροφής τους.

Τα άκρως σημαντικά ενδιαίτηματα της περιοχής της Όχης είναι οι βραχώδεις σχηματισμοί, τα δάση φυλλοβόλων, τα δάση αείφυλλων σκληρόφυλλων, καθώς και οι υγρότοποι.

Υγρότοποι

Στους υγρότοπους (έλη, υγρά λιβάδια, υδάτινες συλλογές, ρέματα) ζουν πολλά εξειδικευμένα είδη που δεν συναντούνται σε άλλα ενδιαίτηματα. Η μεγάλη σε σχέση με το μικρό του μέγεθος αξία του κάμπου Καρύστου οφείλεται στο ότι είναι αποκλειστικός ζωτικός χώρος για μεγάλο αριθμό ειδών, που δεν υπάρχουν αλλού στη νότια Καρυστία. Περίπου 50 είδη πουλιών (υδρόβια, παρυδάτια και άλλα εξειδικευμένα είδη των υγροτόπων) έχουν παρατηρηθεί αποκλειστικά στον υγρότοπο του κάμπου. Επίσης, τα ρέματα και οι πηγές της Όχης αποτελούν πραγματική πηγή ζωής για απειράριθμα μικρά πλάσματα: υδρόβια έντομα, μαλάκια, ψάρια, αμφίβια, ερπετά, πουλιά και θηλαστικά.

Βραχώδεις σχηματισμοί

Το ενδιαίτημα των βραχωδών σχηματισμών περιλαμβάνει γκρεμούς, βραχώδεις εξάρσεις, σπηλιές, ακρωτήρια, φαράγγια. Αυτά τα δυσπρόσιτα μέρη είναι αποκλειστικός τόπος αναπαραγωγής πολλών ειδών. Στους βραχώδεις σχηματισμούς φωλιάζουν συνολικά 27 είδη πουλιών, από τα οποία τα 11 είναι απειλούμενα και προστατευόμενα είδη. Σε αυτά περιλαμβάνονται πολλά απειλούμενα αρπακτικά πουλιά, πετροπέρδικες, πετροκότυφες, πετροχελιδόνα και άλλα πουλιά που ζουν σε ανοιχτές βραχώδεις περιοχές. Στις σπηλαιώσεις και ρωγμές των βράχων βρίσκουν καταφύγιο οι νυχτερίδες και ορισμένα ασπόνδυλα.

Φυλλοβόλα και αείφυλλα σκληρόφυλλα δάση

Πάνω στα φυλλοβόλα δέντρα ζουν εκατοντάδες είδη εντόμων και ασπόνδυλων που αποτελούν

τροφή για πολλά είδη πανίδας. Μια γηραιά δρυς μπορεί να είναι κατοικία για 200 είδη ασπόνδυλων ζώων. Τα απομεινάρια δασών προσφέρονται ως τόποι φωλιάσματος για αρπακτικά πουλιά και δασόβια είδη πανίδας. Τέτοια «ρουμάνια» σε απότομες και δυσπρόσιτες πλαγιές σπανίζουν στο νησιωτικό χώρο.

Οι άγονες για το ανθρώπινο μάτι περιοχές κάθε άλλο παρά άγονες είναι για τη φύση

Τα ανοιχτά άδεντρα τοπία της Όχης έχουν πλούσια και ενδιαφέρουσα ερπετοπανίδα και ορνιθοπανίδα. Στους θαμνώνες και στους βραχώδεις σχηματισμούς ζουν 24 είδη ερπετών: 2 είδη χελωνών, 10 είδη σαυρών και 10 είδη φιδιών. Δεκαοχτώ από τα είκοσι είδη αρπακτικών πουλιών που έχουν καταγραφεί στην περιοχή, κυνηγούν σε τέτοια ανοιχτά μη-δασικά ενδιαίτηματα. Ορισμένα πολύ σπάνια αρπακτικά, όπως το όρνιο, ο χρυσαετός, η αετογερακίνα, ο πετρίτης και ο σπιζαετός, κυνηγούν σε γυμνές περιοχές. Είναι ενδιαφέρον ότι η πανάρχα ανθρωπίνη επιρροή (φωτιά και βόσκηση) βοήθησε να σχηματιστούν τα ποικιλόμορφα ανοιχτά θαμνοτόπια της Όχης. Το αυθεντικό ποιμενικό τοπίο έχει μεγάλη αξία για την προστασία της φύσης, παρά την αίσθηση του «άγονου» και «έρημου» που προκαλεί.

Ο δασομυξός (*Glis glis*) είναι κοινό είδος στα ορεινά δασύλλια της Όχης.

Ο σκαντζόχοιρος (*Erinaceus concolor*) είναι ένα από τα κοινότερα θηλαστικά στα περιβόλια των χωριών της Όχης.

Θηλαστικά της Όχης

Λίγα, χαρακτηριστικά είδη

Σήμερα η πανίδα της περιοχής χαρακτηρίζεται από ελάχιστα μεγάλα θηλαστικά

Αφθονούν ορισμένα κοινά είδη, όπως η αλεπού, το κουνάβι, η νυφίτσα, ο σκατζόχοιρος και πολλά είδη τρωκτικών. Μάλιστα, ένα μεγάλο σκυτόβιο τρωκτικό που είναι αρκετά κοινό στα δάση της περιοχής, είναι το πελέκι ή δασομυξός (*Glis glis*). Αυτό το είδος συμπεριφέρεται σαν νυκτόβιος σκίουρος. Την ημέρα κοιμάται, ενώ το βράδυ σκαρφαλώνει επιδέξια ακόμη και στην πιο γλιστερή επιφάνεια. Συχνά το βράδυ ακούγονται πελέκια μέσα στον Καστανόλογο της Όχης. Ο λαγός, υπάρχει σε μικρούς αριθμούς εξαιτίας του παράνομου κυνηγιού. Οι κάτοικοι του Καβοντόρου ακόμα θυμούνται την εποχή που οι λαγοί ήταν τόσο πολλοί, που προξενούσαν ζημιές στα σπαρτά. Σήμερα, που υπάρχουν δρόμοι παντού, σπάνια βλέπει κανείς αυτό το γοργοπόδαρο ζώο.

Η μεσογειακή φώκια, παγκόσμια απειλούμενο είδος, επιβιώνει στις ακτές του Καβοντόρου και ίσως και στους Πεταλιούς. Σύμφωνα με τη διήγηση ντόπιου ψαρά, στα μέσα του εικοστού αιώνα ήταν τόσες πολλές οι φώκιες, που οι ντόπιοι ψαράδες σκότωναν τα φωκάκια που έβρισκαν σε κλειστές παραλίες και σπηλιές για να πάρουν το δέρμα τους, που το χρησιμοποιούσαν για την κατασκευή τσαρουχιών. Υπάρχουν ακόμη δύο τοπωνύμια «Φώκιες», δίπλα στην παραλία Καλλιανού και άλλο ένα στο Ακταίο (Σκούασι). Ας ελπίσουμε ότι δεν θα μείνει μόνο το τοπωνύμιο ως ανάμνηση αυτού του σπάνιου στις μέρες μας θηλαστικού.

Κώστας Μανιακός

Αξιόλογος πλούτος πουλιών

«Ο ερχομός των αποδημητικών πουλιών σημαίνει οριστικό ερχομό της άνοιξης και το φευγιό τους, οριστικό ερχομό του χειμώνα, όταν συμβεί μάλιστα να έχουμε πρόωρη αποχώρησή τους πρόωρος θα είναι και ο χειμώνας.»

Λαϊκή μετεωρολογία

Παρόλο που η Όχη είναι ένα νησιωτικό βουνό, παρουσιάζει αυξημένη ποικιλία ορνιθοπανίδας με περισσότερα από 211 είδη. Η περιοχή έχει ορνιθολογικό ενδιαφέρον για τους ακόλουθους λόγους:

Μεταναστευτικός Σταθμός

Η νότια Καρυστία βρίσκεται σε στρατηγική θέση στο νοτιότερο άκρο της Εύβοιας και έτσι αποτελεί σταθμό ανεφοδιασμού για πολλά είδη που αναγκάζονται να διασχίζουν τη θάλασσα. Ενδεικτικό είναι ότι το 80% των ειδών των πουλιών της περιοχής της Όχης, είναι μεταναστευτικά. Το ακρωτήριο και οι ακτές του Καφηρέα, η κορυφή της Όχης και ιδιαίτερα ο κάμπος Καρύστου, προσφέρουν αρκετές ευκαιρίες, για να παρατηρήσει κανείς τη μετανάστευση αρπακτικών, υδρόβιων, παρυδάτιων και στρουθιόμορφων πουλιών.

Διάδρομος επικοινωνίας πληθυσμών

Λόγω της γεωγραφικής της θέσης, η περιοχή λειτουργεί ως διάδρομος επικοινωνίας των πουλιών μεταξύ της Στερεάς Ελλάδας και των νησιών. Ο ορεινός όγκος της Όχης αποτελεί φυσικό

Η αετογερακίνα (*Buteo rufinus*) είναι ένα από τα σπανιότερα αρπακτικά που παρατηρούνται στην περιοχή.

Βασίλης Χατζηρβασάνης

Η δεντροσταρήθρα (*Lullula arborea*) είναι προστατευόμενο είδος που αφθονεί στα ορεινά και ημιορεινά τοπία της Όχης.

«εκτροφείο» για ορισμένα είδη, που μπορούν να διασπείρονται νότια προς τις Κυκλάδες. Τέτοια είδη είναι τα δασικά στρουθιόμορφα, ορισμένα σπάνια αρπακτικά, καθώς και είδη που συντηρούν πολύ μικρούς φωλιάζοντες πληθυσμούς στη νότια Ελλάδα.

Αρπακτικά πουλιά

Στην περιοχή έχουν καταγραφεί 20 είδη ημερόβιων αρπακτικών πουλιών και 5 είδη νυκτόβιων. Ορισμένα από αυτά έχουν εδώ μόνιμους πληθυσμούς. Αναπαράγονται σπιζαετοί, φιδαιετοί, γερακίνες, πετρίτες και αρκετοί μπουφοί. Χρυσαιετοί, αετογερακίνες, καλαμόκιρκοι και τσίφτες περνούν και σταθμεύουν στην περιοχή, την εποχή που μεταναστεύουν.

Πολλά φωλιάζοντα είδη

Στην περιοχή έχουν καταγραφεί 69 φωλιάζοντα είδη πουλιών, μεγάλος αριθμός για νησιωτικό χώρο. Επιπλέον, η περιοχή συντηρεί πληθυσμούς προστατευόμενων ειδών που έχουν υποστεί μεγάλη μείωση των πληθυσμών και της κατανομής τους στην Ευρώπη. Προστατευόμενα είδη πουλιών με αξιόλογους πληθυσμούς στην Όχη είναι ο θαλασσοκόρακας, το γιδοβύζι, η πετροπέρικτα, η δεντροσταρήθρα, η χαμοκελάδα, το κουφαηδόνη, η κιστικόλη, ο αμπελουργός, ο σκουρόβλαχος κ.α.

Καταφύγιο για κινδυνεύοντα είδη

Πολλά είδη πουλιών έχουν υποστεί πληθυσμιακή μείωση. Τα αρπακτικά πουλιά ιδιαίτερα, εξαφανίζονται με δραματικούς ρυθμούς. Τα υδρόβια και παρυδάτια έχουν όλο και λιγότερους

Βασίλης Χατζηρβασάνης

Ένα είδος που χάνεται από την Εύβοια είναι ο χρυσαιετός (*Aquila chrysaetos*). Στις μέρες μας, σπάνια επισκέπτεται την Όχη.

Το κελάδημα της γνήσιας πετροπέρικτα (*Alectoris graeca*) ηχεί από τα απόκρημνα φαράγγια του Καβοντόρου ως τις κορυφές της Όχης. Οι πληθυσμοί της όμως έχουν μειωθεί σημαντικά.

υγρότοπους για στάθμευση και τροφή. Η Όχη αποτελεί καταφύγιο επειδή συγκρατεί πληθυσμούς ειδών που έχουν μειωθεί στον αιγαιοπελαγίτικο χώρο. Αν διατηρηθεί το φυσικό περιβάλλον, ορισμένα είδη που χάθηκαν ή μειώθηκαν, θα μπορέσουν να ξαναεπιστρέψουν. Το όρνιο και ο χρυσαιετός, που άλλοτε φώλιαζαν στη νότια Εύβοια, μπορεί κάποτε να επιστρέψουν στην περιοχή. Αρκεί να προστατευτούν τα είδη και τα ενδιαίτημα τους.

Κοντά στο χωριό Αντία του Καβοντόρου, βρέθηκε αυτός ο νεοσσός φιδαιετού (*Circus gallicus*) ριγμένος κάτω από τη φωλιά του.

Νίκος Πέτρου

Το κουφαηδόνη (*Cercotrichas galactotes*) είναι ένα σπάνιο ωδικό πουλί που φωλιάζει στον κάμπο της Καρύστου.

Νίκος Πέτρου

Ένας σπιζαετός (*Hieraetus fasciatus*) πετά πάνω από μια παραλία του Καβοντόρου. Τουλάχιστον δύο ζευγάρια αυτού του απειλούμενου είδους φωλιάζουν στην περιοχή της Όχης.

Ερπετά και αμφίβια

«Αν σε περίοδο ξηρασίας και σε άνυδρα μέρη κυκλοφορούν βατράχια, πρόκειται σύντομα να βρέξει. Αντίθετα, αν το χειμώνα «λαλούν» οι βάτραχοι, θα ακολουθήσει ξηρασία»

Λαϊκή μετεωρολογία

Η οχιά, ξεχωρίζει από τα άλλα φίδια από τη χαρακτηριστική απόφυση στην άκρη του ρύγχους της που μοιάζει με «κέρατο».

Στην περιοχή έχουν καταγραφεί 6 είδη αμφιβίων και 27 είδη ερπετών

Τα αμφίβια απαιτούν νερόλακκους, λιμνούλες και άλλες φυσικές υδατοσυλλογές για να γεννήσουν τα αυγά τους και να μεγαλώσουν τα μικρά τους. Σε υψόμετρο συνήθως μεγαλύτερο των 400 μ, σε υγρά σημεία, συναντάται ο κίτρινος βομβητής (*Bombina variegata*). Η σαλαμάνδρα, ένα ορεινό δασόβιο είδος, χρησιμοποιεί για αναπαραγωγή τις ορεινές ρεματιές, ενώ οι φρύνοι (μπράσκα και πράσινο φρύνο) μπορούν να χρησιμοποιήσουν ακόμη και πρόσκαιρες υδατοσυλλογές. Τα βατράχια τρέφονται με έντομα και στους παράκτιους υγρότοπους, οι πληθυσμοί τους είναι τεράστιοι. Η υπηρεσία που προσφέρουν στον άνθρωπο, καταναλώνοντας κουνούπια και μύγες, είναι ανυπολόγιστη.

Η στικτή νεροχελώνα (*Emys orbicularis*), ένα αυστηρά προστατευόμενο είδος, ζει στον υγρότοπο του κάμπου της Καρύστου.

Μετά την ανοιξιάτικη βροχή ανάμεσα στα πεσμένα φύλλα, του εδάφους ξεπροβάλλουν οι σαλαμάνδρες (*Salamandra salamandra*).

Ιδιαίτερα ενδιαφέρουσα είναι η παρουσία των χελωνών στην περιοχή. Η κρασπεδωτή χελώνα (*Testudo marginata*) παρατηρείται σε όλη την περιοχή, ακόμη και στα μεγαλύτερα υψόμετρα. Η μεσογειακή χελώνα (*Testudo hermanni*) υπάρχει σε πολλά μέρη, ακόμη και στον κάμπο. Από τις δύο νεροχελώνες που υπάρχουν στα ρέματα της περιοχής, πιο κοινή είναι η γραμμωτή νεροχελώνα (*Mauremys caspica*).

Έχουν καταγραφεί 10 είδη σαύρας. Τα πιο κοινά είδη είναι το σιλιβούτι (*Podarcis erhardii*), ο αβλέφαρος (*Ablepharus kitaibelii*), με μάτια που ποτέ δεν κλείνουν και η μεγαλόπρεπη τρανόσαυρα (*Lacerta trilineata*). Το σαμιαμίδι (*Hemidactylus turcicus*) βρίσκεται σε όλα σχεδόν τα ανθρώπινα κτίσματα. Στα μεγαλύτερα υψόμετρα η τρανόσαυρα αντικαθίσταται από την πρασινόσαυρα (*Lacerta viridis*), μια εντυπωσιακή σμαραγδένια σαύρα με μπλε ρουά λαιμό.

Στα ορεινά τμήματα του βουνού αφθονεί η ευκίνητη τοιχογουστέρα (*Podarcis muralis*). Ο τυφλίτης (*Ophisaurus apodus*), μεγαλόσωμη σαύρα χωρίς πόδια, είναι αρκετά κοινός και μπορεί να βρεθεί ακόμη και στα χωριά.

Υπάρχει μεγάλη ποικιλία φιδιών

Από τα δώδεκα είδη φιδιών που υπάρχουν στην περιοχή μόνο ένα, η οχιά (*Vipera ammodytes*)

Μια παρέα κίτρινων βομβητών, είδος φρύνου (*Bombina variegata*), γιορτάζουν το καλοκαίρι ερωποτροπώντας μέσα σε μια λούτσα, στο φαράγγι του Δημοσάρη.

Το σπιτόφιδιο (*Elaphe situla*), ίσως το πιο όμορφο φίδι της περιοχής, είναι κοινό στην Όχη.

είναι επικίνδυνο, ιοβόλο είδος. Ο σαπίτης (*Malpolon monspessulanus*) που είναι κοινός σε όλη την περιοχή της Όχης, έχει επίσης δηλητήριο, ωστόσο είναι εντελώς ακίνδυνος γιατί το δηλητήριο βρίσκεται στα πίσω του δόντια (οπισθόγλυφο). Έτσι, ακόμα και αν καταφέρει να δαγκώσει, τα συμπτώματα είναι πολύ ελαφρά έως ανύπαρκτα. Το νερόφιδιο (*Natrix natrix*) είναι από τα πιο κοινά φίδια της περιοχής. Βρίσκεται στα ρέματα.

Σε περιοχές με μακία βλάστηση, σε καλλιέργειες και βοσκοτόπια συχνάζει ο έφιος (*Coluber caspius*). Η γρήγορη σαΐτα (*Coluber najadum*) απαντάται σε όλη την περιοχή. Το γούρικο κατά την ελληνική παράδοση σπιτόφιδιο (*Elaphe situla*) και ο μεγαλόσωμος λαφίτης (*Elaphe quatuorlineata*), είναι αυστηρά προστατευόμενα είδη βάσει της Κοινοτικής Οδηγίας 92/43. Τα φίδια είναι δείκτες ποικιλότητας και υγείας του περιβάλλοντος. Αποτελούν τροφή για άλλα ζώα, όπως τα αρπακτικά πουλιά. Τα περισσότερα φίδια τρέφονται με τρωκτικά, έντομα ή άλλα ερπετά και γι' αυτό το λόγο περιορίζουν τους αριθμούς των ειδών που προκαλούν ζημιές στη γεωργία.

Το σαμιαμίδι (*Hemidactylus turcicus*) είναι μια μικρή νυχτόβια σαύρα που αφθονεί στα ξωκλήσια, όπως εδώ στον Άγιο Γρηγόρη του Καφνιρέα.

Ένας μεγάλος τυφλίτης (*Ophisaurus apodus*) στα Στεφάνια της Λάλας, σέρνεται αργά και αδέξια μέσα στα φρύγανα.

Η οχιά (*Vipera ammodytes*) χαρακτηρίζεται από το τριγωνικό σχήμα του κεφαλιού της και τη ράβδωση του κοντόχοντρου σώματος της που σχηματίζει ζγκ-ζαγκ.

Ψάρια και θαλάσσια ζωή

Ο Καβοντόρος είναι ένα από τα πλουσιότερα αλιευτικά πεδία του Αιγαίου, ενώ ο Ευβοϊκός είναι μια ειρηνική, κλειστή και ρηχή θάλασσα

Οι θάλασσες που περιβάλλουν την περιοχή της Όχης έχουν η καθεμιά την ιδιαιτερότητα τους. Ο νότιος Ευβοϊκός είναι ωκεανογραφικά διαφορετική θάλασσα από τα παραγμένα νερά του Καβοντόρου στο ανοιχτό Αιγαίο.

Ο νότιος Ευβοϊκός

Τα νερά του νότιου Ευβοϊκού είναι αβαθή. Σπάνια ξεπερνούν τα 50 μέτρα βάθος κοντά στην ακτή. Ο κόλπος έχει πολλούς απάνεμους όρμους και νησίδες. Τα ρεύματα είναι τοπικά, πουθενά ορμητικά. Αυτή η προφυλαγμένη θάλασσα έχει προσιτά αλιευτικά πεδία όπως ύφαλους, ξέρες, φυκιάδες και πολλά άλλα θαλάσσια ενδιαυτήματα. Στις περιοχές αυτές ζουν σφουγγάρια, πολλά είδη καρκινοειδών και μαλακόστρακα. Στους ρηχούς ορμίσκους, όπως παραδείγματος χάρι στον αβαθή όρμο Λιβαδακίου αφθονούν ιδιαίτερα οι αχιβάδες. Ο νότιος Ευβοϊκός αλιεύεται εντατικά και ως συνέπεια τα ψάρια του είναι μικρού μεγέθους.

Η θάλασσα του Καβοντόρου

Η θαλάσσια περιοχή του Καβοντόρου έχει χαρακτηρη ωκεανού. Δεν υπάρχουν προφυλαγμένοι όρμοι και τα νερά είναι πολύ βαθιά. Στις βόρειες ακτές το βάθος ξεπερνά τα 300 μ. σε απόσταση λιγότερη του ενάμισι χιλιόμετρου από την ακτή. Η θάλασσα είναι συνήθως παραγμέ-

Η ακτογραμμή του Καφηρέα όπως φαίνεται από το Σχίζαλι.

νη και αναπτύσσονται πελώρια κύματα. Λέγεται ότι είναι ένα από τα σπουδαιότερα αλιευτικά πεδία του Αιγαίου. Όμως, επικρατούν τόσο ισχυρά ρεύματα, θύελλες και αγέρες, που η περιοχή δύσκολα προσεγγίζεται από αλιευτικά σκάφη. Η θάλασσα του Καβοντόρου έχει μεγάλο βιολογικό πλούτο λόγω ενός πολύ πλούσιου ρεύματος. «Το ρεύμα της Λήμνου», όπως το αποκαλούν οι ψαράδες, κατεβαίνει από τον Ελλησποντο και φέρνει προς την επιφάνεια θρεπτικά συστατικά δημιουργώντας τροφικά πεδία για πολλά ψάρια, κητώδη και θαλασσοπούλια. Επίσης, η περιοχή είναι διάδρομος μετανάστευσης για πολλά είδη ψαριών (τόνους και άλλα μεγάλα ψάρια) και θαλάσσιων θηλαστικών. Στις μπανάτσες του Μάη και του Ιούνη, βλέπει κανείς καθημερινά, μικρά κοπάδια δελφινιών.

Ψάρια γλυκού νερού

Το χέλι (*Anguilla anguilla*) είναι το κοινότερο είδος στα ρέματα της περιοχής (Ρέμα Λάλας, Πλατανιστού, Δημοσάρης, Ρηγιά κ.α.). Ένα είδος πολύ μικρού γωβιού (*Knipowitschia caucasica*) απαντάται μόνο στον υγρότοπο του κάμπου της Καρύστου. Στη Ρηγιά αφθονούν οι κέφαλοι (*Mugilidae*) προερχόμενοι από τη θάλασσα. Αφθονεί και το κουνουπόψαρο (*Gambusia affinis*), είδος που έχει εισαχθεί από τον άνθρωπο. Σε αυτό το είδος οφείλεται εν μέρει, η αποτελεσματική καταπολέμηση της ελονοσίας.

Στις 14 Απριλίου του 1984 αλιεύτηκε από μαρμαριώτικο καϊκι ένα από τα μεγαλύτερα ψάρια που έχει δει οτέ η Εύβοια, ο ακίνδυνος καρχαρίας ο προσκνητής (*Cetorhinus maximus*). Το σπάνιο αυτό ψάρι φτάνει σε μήκος τα 10 μέτρα και τρέφεται με πλαγκτόν.

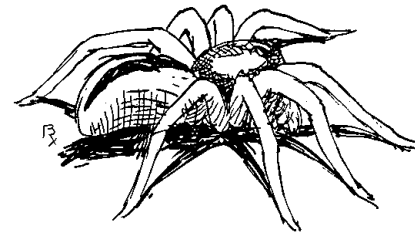
Ασπόνδυλα ζώα

«Όταν οι μύγες κόβουν (τσιμπάνε) τότε θάχουμε μελτέμι»

Λαϊκή μετεωρολογία

Πάνω από το 90% της Ελληνικής πανίδας αποτελείται από ασπόνδυλα ζώα.

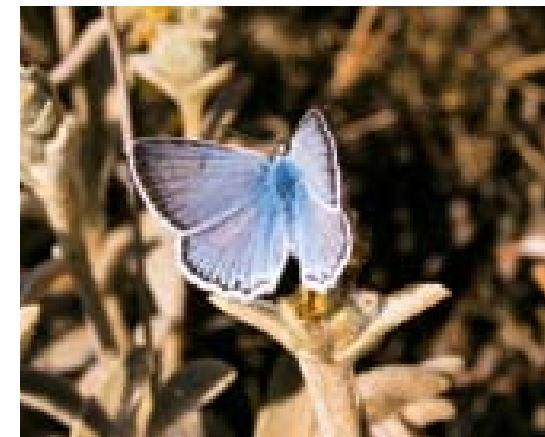
Στην περιοχή της Όχης, δεν έχει γίνει ακόμα συστηματική έρευνα της μικροπανίδας. Η Όχη επιφυλάσσει εκπλήξεις. Γνωρίζετε ότι στα ποτάμια της Όχης υπάρχει ένα είδος πεταλίδας; Ότι στα δάση ζουν είδη εντόμων που συναντά κανείς στα δάση της κεντρικής Ευρώπης; Ότι χιλιάδες μικρές κατσαρίδες ζουν στο υγρό έδαφος των δασών αριάς, στις βόρειες πλαγιές της Όχης; Ότι ένα από τα μεγαλύτερα έντομα της Ευρώπης ζει στην κοιλάδα της Αγίας Τριάδας; Ότι στον κάμπο της Καρύστου απαντούν σπάνιες αφρικανικές πεταλούδες; Ότι αφθονούν στο Δημοσάρι οι «πεταλούδες της Ρόδου»;

Η *Saga hellenica*, μια σαρκοβόρα ακρίδα με εντυπωσιακό μέγεθος βρέθηκε στην κοιλάδα της Αγίας Τριάδας.

Η *Charaxes jasius* είναι είδος που προέρχεται από την Αφρική και παρατηρείται σπάνια στον κάμπο της Καρύστου.

Η μικρή γαλάζια πεταλούδα της οικογένειας *Lycaenidae* ξαποσταίνει πάνω στο τσάι του βουνού της Εύβοιας.

Η σατίρνια, (*Saturnia pavonina*) η μεγαλύτερη νυχτοπεταλούδα της Ευρώπης βρίσκει καταφύγιο σε μια γηραιά ελιά στον Άγιο Δημήτριο.

Βασίλης Χατζηβασιάνης

Φύση και άνθρωπος στην Όχη

Η φύση και η παράδοση δημιουργούν ένα συνδυασμό που είναι μοναδικός

Ο άνθρωπος είναι για χιλιετηρίδες μέρος της φύσης της Καρυστίας και του Αιγαίου. Για χιλιάδες χρόνια χρησιμοποιεί τη φωτιά και την πέτρα. Από τότε που εξημέρωσε ζώα και φυτά, άρχισε να επεμβαίνει δραστηκότερα στο τοπίο. Η φύση τροποποιήθηκε από τις ανθρωπογενείς πιέσεις και με τη σειρά της επηρέασε τη ζωή των ανθρώπων. Το τοπίο που έχει προκύψει από τη διαχρονική, δυναμική αλληλεπίδραση ανθρώπου-φύσης, αποτελεί το λεγόμενο πολιτισμικό τοπίο. Το πολιτισμικό τοπίο χαρακτηρίζεται από ένα ποικιλόμορφο μωσαϊκό βλάστησης, με σύνθεση εξαρτημένη κυρίως από την ιστορική επιρροή της κτηνοτροφίας, της ανθρωπογενούς καύσης της βλάστησης και των παραδοσιακών καλλιεργειών.

Μύθοι: Η Όχη της Ήρας, του Βορέα και του Αιγίωνα

Ένα πλήθος μύθων προσπαθεί να εξηγήσει και να εξυμνήσει τη φύση της περιοχής. Δεν είναι άλλωστε τυχαίο ότι η Όχη, ο Καβοντόρος και η Κάρυστος, συνδέονται αντίστοιχα με τρεις θεούς: την Ήρα, τον Ποσειδώνα και τον Απόλλωνα.

Ο εσωτερικός χώρος του δρακόσπιτου της Όχης

Η λατρεία της Μεγάλης Θεάς

Η λέξη Όχη προέρχεται από το ρήμα οχεύω, δηλαδή τη μείξη ή συνένωση του Δία και της Ήρας. Η Ήρα είναι στενά συνδεδεμένη με την Κάρυστο, κυρίως με την κορυφή της Όχης.

Η Ήρα ανατράφηκε από τη νύμφη Μάρκη στην Εύβοια. Στις βουνοκορφές του νησιού τη συνάντησε ο Δίας και βάλθηκε να την κατακτήσει. Για να της κινήσει το ενδιαφέρον, επειδή την είδε αυστηρή και σοβαρή μεταμορφώθηκε σε κούκο και την πλησίασε τρέμοντα από το κρύο. Συγκινημένη η Ήρα πήρε το πουλί στο στήθος της για να το ζεστάνει. Τότε ο θεός έλαβε την πραγματική μορφή του και επιχείρησε να την κάνει δική του. Εκείνη ενέδωσε μόνο όταν της υποσχέθηκε γάμο.

Στα προϊστορικά χρόνια η λατρεία της Ήρας επέκει να κυριαρχούσε σε όλη την Εύβοια. Σήμερα ο ιερός χαρακτήρας της Όχης διατηρήθηκε στη λατρεία του Προφήτη Ηλία, που γίνεται στις κορυφές των βουνών. Ένα πολύ παλιό παρεκκλήσι του Αγίου βρίσκεται στην κορυφή της Όχης, κοντά στο δρακόσπιτο.

Ερειπωμένο κονάκι στην Όχη. Μέσα στην ερημιά της φύσης οι ντόπιοι έπλασαν παραμύθια και θρύλους εμπνευσμένοι από την αγριότητα του τοπίου. (φωτ. Αθανάσιος Μπινιάρης)

Το Δρακόσπιτο της Όχης

Ένα αρχαίο μνημείο που προκαλεί δέος

Το «σπίτι του δράκου», βρίσκεται κρυμμένο μόλις κάτω από την ψηλότερη κορυφή της Όχης. Στη νότια Καρυστία έχουν περιγραφεί πάνω από 20 δρακόσπιτα, τα περισσότερα στην περιοχή των Στύρων. Εκείνο όμως που βρίσκεται στην κορυφή της Όχης είναι το σπουδαιότερο. Το αρχαίο αυτό ορθογώνιο κτίσμα με διαστάσεις 4,85 μ x 9,80 μ είναι κατασκευασμένο από τεράστιους ογκόλιθους χωρίς συνδετικό κόνιαμα. Η είσοδος είναι στη μεγάλη πλευρά, σε αντίθεση με τους αρχαίους ναούς, όπου η είσοδος είναι στη μικρή πλευρά. Οι τοίχοι είναι τόσο χοντροί που οδηγούν το νου σε φαντασιώσεις υπερανθρώπων να τοποθετούν με αξιοζήλευτη μαστοριά, σε διαδοχικές στρώσεις, τις ασήκωτες πέτρες. Χαρακτηριστικός είναι ο τρόπος κατασκευής της στέγης, ο λεγόμενος εκφορικός. Οι πέτρες της οροφής εισχωρούν εσωτερικά η μια στην άλλη και σχηματίζουν ένα κατασκευάσμα που θυμίζει αναποδογυρισμένη σκάφη. Η αρχαιολογική σκαπάνη έφερε στην επιφάνεια το παλαιότερο εύρημα, μια αρχαϊκή επιγραφή που βρισκόταν μέσα στη γη, εξωτερικά του κτίσματος. Πολυάριθμα κυάθια (κυπελλομορφα αγγεία σαν φυτζάνια) τοπικής παραγωγής βρέθηκαν κατά τις ανασκαφές του καθηγητή Νίκου Μουτσόπουλου. Χρονολογούνται στα τέλη του 4ου και στις αρχές του 3ου π.Χ. αιώνα. Επίσης, υπάρχουν ευρήματα και από τον πρώιμο 5ο και 4ο π.Χ. αιώνα (αττικού τύπου αγγεία,

γυάλινες χάντρες, τμήματα χάλκινων αγγείων). Αν και δεν έχει προσδιοριστεί το είδος λατρείας στο εσωτερικό του ναού, υπήρχε βωμός όπου γίνονταν θυσίες, τουλάχιστον από την αρχαϊκή εποχή.

Ένα πέπλο μυστηρίου τυλίγει το δρακόσπιτο της Όχης. Κρίνοντας από τα ευρήματα, ισχύει αναμφισβήτητα η άποψη ότι ήταν ναός, τόπος λατρείας. Δεν έχει όμως εξακριβωθεί το είδος λατρείας, η ακριβής χρονολογία ανιδρώσεως του και οι δημιουργοί του.

Ιστορική διαδρομή και τοπίο

Ιστορικοί σταθμοί στην εξέλιξη της περιοχής

Νεολιθική εποχή - Πρώιμη εποχή του χαλκού (4000 - 2000 π.Χ.)

Τα πιο παλιά δείγματα ανθρώπινου πολιτισμού βρέθηκαν στο σπήλαιο της Αγίας Τριάδας που χρησίμευε πιθανώς ως καταφύγιο ή νεκροταφείο. Στον παράκτιο λόφο Πλακαρή που βρίσκεται μόλις 2 χιλιόμετρα δυτικά της Καρύστου, δίπλα στη σημερινή εκβολή του ρέματος Ρηγιά, υπήρχε οικισμός. Ευρέθησαν όστρακα αγγείων της ύστερης νεολιθικής εποχής.

Πρώιμη και Μέση εποχή του χαλκού (3000 - 1600 π.Χ.)

Τα περισσότερα ευρήματα αυτής της εποχής εντοπίστηκαν στη δυτική παραλία, με κέντρο την περιοχή της Ρηγιάς, το λόφο Πλακαρή και το Λιβαδάκι. Εντοπίστηκαν εργαλεία από οψιανό στο Λιβαδάκι που ήταν ένας απάνεμος ορμίσκος και πρόσφερε καλύτερες συνθήκες για την προσόρμηση των αρχαίων πλοίων.

Ύστερη εποχή του χαλκού (1600 - 1050 π.Χ.)

Το ιερό του Γερασιτίου Ποσειδώνια στο νοτιοανατολικό ακρωτήριο, το σημερινό Καστρί του Καβομαντέλου, ήταν ήδη γνωστό από τον Όμηρο (Οδύσσεια γ, 182-190).

Στην προετοιμασία των Ελλήνων για τον πόλεμο της Τροίας, συμμετείχε η Κάρυστος (Ομήρου Ιλιάδα, στίχοι 535-545).

Πρώιμη εποχή σιδήρου (1050 - 500 π.Χ.)

Ευρήματα της γεωμετρικής και αρχαϊκής περιόδου εντοπίστηκαν στο λόφο Πλακαρή και στη Ρηγιά. Όστρακα αγγείων και πιθαριών, υπολείμματα τοίχων και κεραμίδα περισυλλέχθηκαν από τη δυτική όχθη της Ρηγιάς, όπου υπήρχε οικισμός. Στην κορυφή του λόφου Πλακαρή, αποκαλύφθη-

κε ιερό γεωμετρικής περιόδου. Βορειοδυτικά του λόφου Πλακαρή, στο λόφο Καραμπαμπά, υπόλειμμα τοιχοποιίας μαρτυρά την ύπαρξη ιερού με βασικό υλικό τοιχοποιίας την πλάκα Καρύστου. Αρχάμπολη: Κατά μήκος του φαραγγιού ξεπροβάλλουν τα ερείπια ενός οικισμού και ιερού, μάλλον της αρχαϊκής περιόδου (700-500 π.Χ.).

Κλασική περίοδος (500 - 300 π.Χ.)

490 π.Χ.: Παρά τη μεγάλη αντίσταση των Καρυστίων ενάντια στον Περσικό στόλο, η Κάρυστος ερημνύεται και στρατολογείται στο πλευρό του εχθρού.

480 π.Χ.: Οι Καρύστιοι βρίσκονται στο πλευρό των Περσών προκειμένου να αποφύγουν την πειραστική ηγεμονία της Αθήνας.

Ο **5ος αιώνας** βρίσκει την Κάρυστο καταπιεσμένη και αδύναμη κάτω από τον Αθηναϊκό ζυγό. Η στρατηγική θέση της Καρύστου στην αρχαία ρότα των εμπορικών και ναυτικών διαδρομών, έχει μεγάλη σημασία για την Αθήνα.

Κατά τον **4ο αιώνα** οι δύο πόλεις είναι σύμμαχοι. Κατά περιόδους, η Κάρυστος, έχοντας ξεφύγει από την καταπιεστική ηγεμονία της Αθήνας, καθίσταται αυτόνομη.

Ελληνιστική και Ρωμαϊκή περίοδος (300 π.Χ. - 300 μ.Χ.)

338 π.Χ.: Η Κάρυστος βρίσκεται υπό τον έλεγχο των Μακεδόνων. Μετά από ένα σχεδόν αιώνα μακεδονικής κυριαρχίας υποδουλώνεται στους Ρωμαίους. Περίπου στα τέλη του 4ου αιώνα π.Χ., η Κάρυστος αναπτύσσεται στην περιοχή της Παλαιοχώρας, κάτω από το λόφο που βρίσκεται το Καστέλλο Ρόσσο. Κατά την ελληνιστική και ρωμαϊκή περίοδο η πόλη επεκτείνεται.

100 π.Χ.: Κόβεται χρυσό νόμισμα για πρώτη και τελευταία φορά στην ιστορία της Καρύστου. Η οικονομική κατάσταση της Καρυστίας βελτιώνεται. Σε αυτό βοηθά και η ανάπτυξη των λατομείων εξόρυξης μαρμάρου, που αυτήν την περίοδο είναι πολύ μεγάλη.

Ύστερη Ρωμαϊκή περίοδος (300 - 600 μ.Χ.)

Η περίοδος χαρακτηρίζεται από παρακμή, πειραστικές επιδρομές και συμφορά. Εγκαταλείπονται τα λατομεία.

Βυζαντινή περίοδος (600 - 1200 μ.Χ.)

Εκτός από τον κύριο οικισμό της Καρύστου στην Παλαιοχώρα, αναπτύσσονται δύο συνοικισμοί στους Αγίους Θεοδώρους και στο Χατζάνι και άλλοι δύο στα ανατολικά του κόλπου της Καρύστου. Τον 12ο αιώνα χτίζεται ο βυζαντινός ναός του Αγίου Ταξιάρχη Καλυβίων.

Περίοδος Φραγκοκρατίας - Ενετοκρατίας (1200 - 1470)

Το 1204, ο ένας από τους ηγέτες της Δ' Σταυροφορίας, ο Βονιφάτιος ο Μονφερατικός, γί-

Το ακρωτήριο του Καφρηά αποτέλεσε ορόσημο για την αρχαία ναυτιλία.

νεται κύριος όλης της Βαλκανικής και παραχωρεί την Ελλάδα σε ιππότες ως φέουδα. Η Εύβοια δόθηκε στον Ιάκωβο Αβέσση, ο οποίος ανέθεσε τη διοίκηση της σε 3 ιππότες. Ένας εξ αυτών, ο Ραβανός Δαλεκάρτσερι, έγινε κύριος ολόκληρου του νησιού. Το 1216 ο Ενετός βαρόνος Δαλεκάρτσερι χτίζει πάνω στις βάσεις βυζαντινού κάστρου το Κόκκινο Κάστρο στο λόφο Μοντοφόλι. Η Κάρυστος εξακολουθεί να είναι ναυτιλιακός και εμπορικός σταθμός, καθώς και στρατηγικό σημείο για το πέρασμα των πλοίων στο βορειοανατολικό Αιγαίο.

Την περίοδο αυτή επικρατούν αλληλοδιαδοχές εξουσίας μεταξύ ιπποτών που συνοδεύονται από περιπετειώδεις διαπραγματεύσεις. Αποτέλεσμα, η ερήμωση της περιοχής της νότιας Εύβοιας και κυρίως του Καβοντόρου. Με διακήρυξη της Βενετίας, ακολουθεί ο εποίκισμός από τους Αρβανίτες (1402 και 1425) στον Καβοντόρο.

Οθωμανική Περίοδος (1470 - 1833)

Ο οικισμός της Παλαιοχώρας εγκαταλείπεται. Η οχυρωμένη τουρκική πόλη χτίστηκε κάτω από την προστασία των τοίχων του Καστέλλο Ρόσσο. Η περίοδος ήταν ιδιαίτερα σκληρή για την Κάρυστία, καθώς οι κάτοικοι υπέφεραν από το θεσμό της δουλείας και την άγρια φορολογία. Μόνο στήριγμα τους ήταν η θρησκεία. Δημιουργούνται οι πρώτοι ελληνικοί συνοικισμοί, που αργότερα εξελίσσονται σε σύγχρονα χωριά της Γούρνας της Καρύστου. Στις 9 Απριλίου του 1833 γίνεται η επίσημη παράδοση της Καρύστου στους Έλληνες.

Ερήμωση των χωριών (20ος αιώνας)

Το κύριο χαρακτηριστικό της περιοχής ως πριν λίγα χρόνια, ήταν η έλλειψη εκσυγχρονισμού. Ο ηλεκτρισμός και οι δρόμοι άργησαν πολύ να έρθουν. Μέχρι τη δεκαετία του '80, η περιοχή του Καβοντόρου επικοινωνούσε με τον έξω κόσμο δια θαλάσσης και αυτό, μόνο όταν ο καιρός το επέτρεπε. Οι λιγοστοί κάτοικοι ζουν από την κτηνοτροφία και τα σχολεία κλείνουν από έλλειψη μαθητών. Λόγω των δυσκολιών διαβίωσης, πολλοί κάτοικοι μεταναστεύουν στις μεγάλες πόλεις. Στα τέλη του αιώνα, τα χωριά της Γούρνας μετατρέπονται σε προάστια της Καρύστου. Αυξάνονται οι εξοχικές κατοικίες, επεκτείνονται τα λατομεία πλάκας Καρύστου και με τη δημιουργία δρόμων βελτιώνεται η πρόσβαση σε όλη την περιοχή.

Το ξωκλήσι στο Ελληνικό του Πλατανιστού έχει ενσωματωμένα στους τοίχους του αρχαία μάρμαρα.

Μονολιθικοί κίονες στη θέση Κύλινδροι πάνω από το χωριό των Μύλων.

Αρχαία λατομεία που έκαναν την Καρυστία παγκοσμίως γνωστή

Κατά την αρχαιότητα, η νότια Καρυστία ήταν διάσημη για το μάρμαρο της. Τα αρχαία λατομεία της Όχης βρίσκονται στις νότιες πλαγιές της, μεταξύ των χωριών Μεκουνιά και Αετού. Ο Στράβων γράφει για τους περίφημους, «καρυστινούς κίονες» οι οποίοι ήταν μονόλιθοι. Ήταν τόσο εντατική η λατομική δραστηριότητα ώστε στο Μαρμάρι, τον κύριο κόμβο εξαγωγής καρυστινού μαρμάρου, υπήρχε ναός για τη λατομεία του Μαρμαρίνου Απόλλωνα.

Η εντατική εξόρυξη του μαρμάρου πρέπει να έγινε κυρίως τη Ρωμαϊκή εποχή. Στην εποχή του Ιουλιού Καίσαρα (60-44 π.Χ.) και του Αυγούστου, το καρυστινό μάρμαρο ήταν περιζήτητο στη Ρώμη, κυρίως για την κατασκευή μονολιθικών κίονων. Χρησιμοποιούνταν επίσης σε επενδύσεις τοίχων και δαπέδων. Ακόμα και σήμερα στο Μοναστηράκι της Αθήνας, μπορεί κανείς να θαυμάσει μονολιθικούς κίονες καρυστινού μαρμάρου στη βιβλιοθήκη του Αδριανού.

Το αξιολογότερο μνημείο της αρχαίας λατομίας βρίσκεται στη θέση Κύλινδροι Μύλων. Εδώ διατηρούνται, στη θέση όπου λαξεύτηκαν από το μητρικό πέτρωμα, γιγάντιοι μονολιθικοί κίονες μήκους 12 μέτρων, οι κύλινδροι, όπως τους αποκαλούν οι ντόπιοι.

Το πιο ενδιαφέρον από όλα, είναι η πιθανότητα σύνδεσης των αρχαίων λατομείων με τα δρακόσπιτα της νότιας Εύβοιας. Υπάρχει η θεωρία ότι τα δρακόσπιτα ήταν ναοί αφιερωμένοι στον προστάτη των λατόμων Ηρακλή, που θωρώντας τους από μακριά τους έδινε κουράγιο και δύναμη για να συνεχίσουν το πολύμοχθο έργο τους.

Ένας στρατιωτικός συναγεμός, ίσως η απειλή της πτώσης της ρωμαϊκής αυτοκρατορίας, τον 3ο αιώνα μ.Χ., είχε αποτέλεσμα την αποχώρηση της ρωμαϊκής φρουράς και την παύση της λειτουργίας των λατομείων.

Η τοπική αρχιτεκτονική

«Εδώ κι εκεί στα πλάγια του βουνού τα σπίτια θεώνται σαν πρόβατα στη βοσκή. Χαίρουμε την απλωσιά τους, μακριά τ'όνα από τ'άλλο, δίχως την πνιγμωνή που ορίζει αλλού ο κλειστός, ο στενεμένος χώρος.»

Η οικιστική όψη της περιοχής της Όχης χαρακτηρίζεται από μια λιτή και ταπεινή μορφή, που έχει επηρεαστεί από το τοπίο, την ιστορία και τις κοινωνικο-οικονομικές συνθήκες ζωής. Μετά την απελευθέρωση, η όψη της νότιας Καρυστίας ήταν φτωχή, χωρίς τάξη και πολεοδομικό σχεδιασμό.

Η σημερινή πόλη της Καρύστου, άρχισε να χτίζεται λίγα χρόνια μετά την απελευθέρωση, το 1833, βάσει του πολεοδομικού σχεδίου του Βαυαρού μηχανικού Μίρμπαχ και κατά διαταγή του Βασιλιά Όθωνα. Είναι ρυμοτομημένη με φαρδιούς ευθύγραμμους δρόμους που τέμνονται κάθετα, με δημόσια νεοκλασικά κτίρια.

Τα περισσότερα χωριά είναι κτισμένα στους νότιους και δυτικούς πρόποδες της Όχης, κοντά σε πηγές. Υπάρχουν επίσης «σκορποχώρια», με τα σπίτια αραιά ριγμένα, στο βόρειο και ανατολικό μέρος του βουνού. Τα χωριά έχουν τη μορφή συνοικισμών, σοφά προσαρμοσμένων στο ανάγλυφο και τους πόρους του ιδιαίτερου τους τοπίου. Κάποτε τα σπίτια ήταν πολύ περισσότερα, αλλά και τότε εξακολουθούσε να υπάρχει απόστα-

Ένα από τα τελευταία κατοικήσιμα παραδοσιακά σπίτια στο χωριό Ρούκλια.

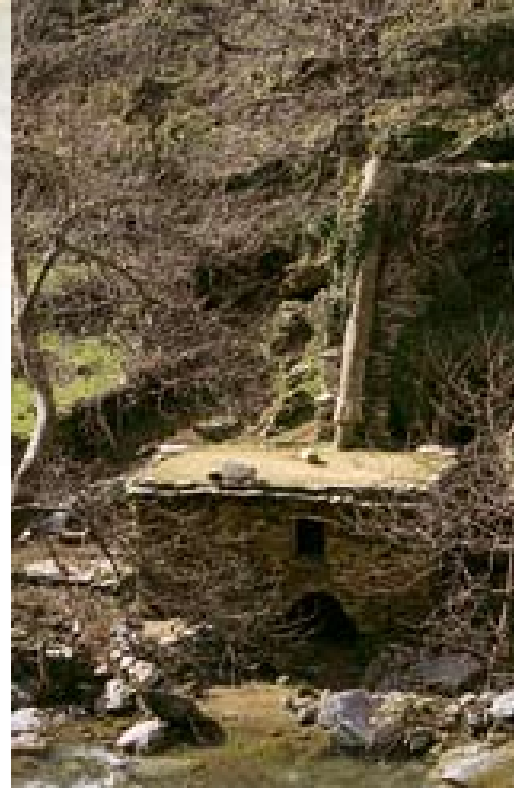
ση μεταξύ τους. Πιθανόν αυτό συνέβαινε για να διατηρήσει κάθε οικογένεια την αυτονομία της μέσα σ'ένα τοπίο που όσο πιο άγριο και δύσβατο γίνεται, τόσο πιο αραιά είναι τα σπίτια. Τα σπίτια βρίσκονταν μέσα σε μεγάλες εκτάσεις καλλιεργήσιμης γης. Επειδή οι κάτοικοι ασχολούνταν κυρίως με την κτηνοτροφία, αρκέστηκαν σε μια απλή κατοικία που εξυπηρετούσε τις βασικές ανάγκες στέγασης και ύπνου.

Η μορφή των σπιτιών

Τοπικό οικοδομικό υλικό είναι η ακατέργαστη φυσική πέτρα. Η κυκλαδίτικη επίπεδη οροφή έχει επικρατήσει. Σήμερα η οροφή καλύπτεται από τσιμέντο, αλλά κάποτε σκεπάζονταν από αργιλικό χώμα, το γνωστό λιακωτό. Για να γίνει ταράτσα, χρησιμοποιούσαν ειδικό κύλινδρο που υπήρχε σε κάθε σπίτι. Τα σπίτια έχουν μικρά παράθυρα και είναι μακρόστενα. Έχουν μια κεντρική αυλή και συνήθως νότιο προσανατολισμό για να προφυλάσσονται από τους ισχυρούς βοριάδες.

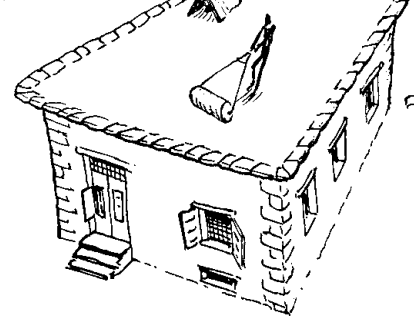
Αρχιτεκτονική αξία έχουν και οι νερόμυλοι με τις παραπλήσιες νεροτριβές τους. Η αφθονία του νερού έδωσε τη δυνατότητα στους κατοίκους να κατασκευάσουν νερόμυλους σε όλα τα ρέματα. Σε αυτούς εξασφαλιζονταν το άλεσμα των σιτηρών και το πλύσιμο των μάλλινων στη νεροτριβή. Ζωντανή παραμένει η μυρωδιά του φρεσκοαλεσμένου σιταριού και η εικόνα των γυναικών που έπλεναν φλοκάτες και υφαντές κουβέρτες στις νεροτριβές. Η δυνατή ροή του νερού μαλάκωνε τα μάλλινα και τους πρόσδιδε χνούδι.

Η καρβονορίτικη φιλοξενία μας καλωσορίζει στο νεόκτιστο παραδοσιακό κονάκι του Δρίμα, πάνω από το χωριό Σχιζαλι, στα βουνά του Καβοντόρου.

Παλιός νερόμυλος στο Πανοχώρι Πλατανιστού

Παραδοσιακό λιακωτό. Διακρίνεται ο κύλινδρος για το στρώσιμο του αργιλικού χώματος και η καπνοδόχος που αποτελείται από δύο συγκλίνουσες πλάκες Καρύστου.

Νεροχύτης στο εσωτερικό ενός ρουκλιώτικου σπιτιού

Ο χορός και το τραγούδι των Αρβανιτών

Ντούου, ντούου, ντούσκου, ντού
ντούσκου ντούσκου* και πουρνάρι
ντούσκου ντούσκου και πουρνάρι
Καλλιανιώτικο ποδάρι!
(παροιμιώδες τετράστιχο - *ντούσκου είναι το άνθος του πουρναριού στ'αρβανίτικα)

Από τα χωριά της Όχης ξεπηδούσαν αυτοδίδαχτοι οργανοπαίχτες για να ικανοποιήσουν το ξέδωμα των συγχωριανών τους από τις σκληρές συνθήκες ζωής και απομόνωσης.

Η εγκατάσταση των Αρβανιτών στη νότια Εύβοια

(βορεινή πλευρά της Όχης ως το Αλιβέρι και το Αυλωνάρι) έγινε το 1402-1425 με προτροπή των Βενετσιάνων που είχαν σκοπό να τους χρησιμοποιήσουν στις πολεμικές τους επιχειρήσεις. Οι Αρβανίτες αφομοιώθηκαν πλήρως με τους ντόπιους, παίρνοντας αλλά και δίνοντας στοιχεία του πολιτισμού τους. Ένα από τα αρβανίτικα πολιτισμικά στοιχεία που επικράτησαν στην περιοχή είναι η αρβανίτικη γλώσσα. Στις μέρες μας μιλιέται από τους γεροντότερους και σιγά σιγά χάνεται. Με την εγκατάλειψη της υπαίθρου, χάνονται παμπάλαια τραγούδια και χοροί που δημιουργήθηκαν από τους αγρότες, τους βοσκούς και γενικότερα τους κατοίκους των χωριών της Όχης.

Το αρβανίτικο τραγούδι της νότιας Καρυστίας, απλό και αυθόρμητο, βασίζεται στον αυτοσχεδιασμό. Αναφέρεται σε θέματα παρμένα από την οικογενειακή και κοινωνική ζωή. Πάνω στο γλέντι ή στο χορό, το τραγούδι ήταν έμπνευση της στιγμής που ξεπηδούσε από ανθρώπους που δεν ήξεραν, ούτε να γράφουν, ούτε να διαβάζουν. Μεταφέρθηκε από γενιά σε γενιά με την προφορική παράδοση.

Τα αρβανίτικα τραγούδια είναι φτιαγμένα για να χορεύονται. Τα τρία βασικά όργανα της καρβονορίτικης κομπανίας είναι η λύρα, η τσαμπούνα και το νταούλι. Το λαούτο και το βιολί ήρθαν στη νότια Καρυστία μετά το 1900, ενώ το κλαρίνο χρησιμοποιείται σπάνια. Υπάρχουν και τα «ψευδοόργανα», τα φύλλα δέντρων συνήθως κισσού, λεμονιάς, κουμαριάς, που βγάζουν φωνή τσαμπούνας και κλαρίνου. Ο μυλωνιάτικος χορός, ο καρυστινός μπάλλος, ο σταυρωτός καρβονορίτικος (ή καλλιανιώτικος) χορεύονται χωρίς σταματημό σε συνδυασμό με οινόποσια. Ο καρβονορίτικος χορός, ή σταυρωτός Καρυστίας είναι ένας από τους πιο γνωστούς χορούς της ελληνικής νησιωτικής παράδοσης.

Τοπικά προϊόντα

Ορεινά και θαλασσινά, αγνά προϊόντα της φύσης

Εύφορη γη, άφθονο νερό, πλούσιο έδαφος, ευεργετικός άνεμος

Κάθε τοπίο της Ελλάδας χαρακτηρίζεται από τα προϊόντα της γης, που συνεισφέρουν στην πολιτισμική ταυτότητα της περιοχής.

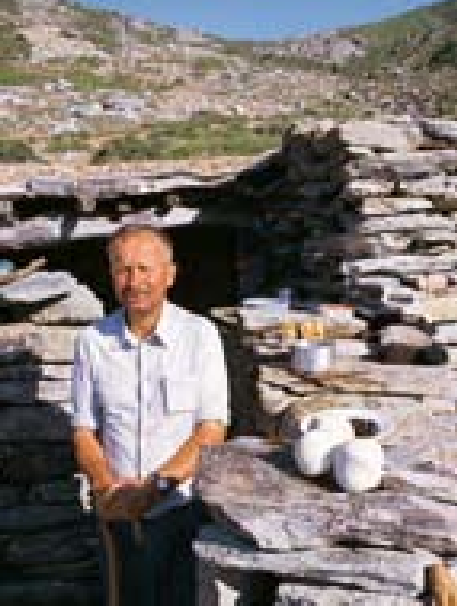
Κυρίαρχη θέση στην οικονομική ζωή της Καρυστίας είχε ανέκαθεν η κτηνοτροφία. Το πικάντικο τουλουμίσιο τυρί, η κεφαλογραβιέρα της Καρυστίας, τα νόστιμα κρέατα (βετούλι, γίδα και προβατίνα) από ζώα μεγαλωμένα στις βουνοπλαγιές της Όχης, μοσχοβολούν άγρια βότανα.

Το μέλι κατέχει υψηλή θέση στην παραγωγή τοπικών προϊόντων. Παράγεται θυμαρίσιο μέλι, κισσούρι από τα άνθη των ρεικιών, το ξακουστό από την οθωμανική περίοδο ροδόμελο, κ.α. Όλα είναι δείγματα εξαιρετικής ποιότητας και ποικιλίας.

Στον κάμπο της Καρύστου υπάρχει παράδοση αμπελουργίας με μεγάλη παραγωγή κρασιού. Κυρίαρχο καλλιεργούμενο είδος είναι το σαββατιανό σταφύλι. Έχει επίσης ξεκινήσει η παραγωγή βιολογικού κρασιού.

Εσπεριδοειδή και ελαιόδεντρα κατακλύζουν τους νότιους πρόποδες της Όχης, γεμίζοντας την ατμόσφαιρα ευωδιές και αρώματα. Τα καρυστινά εσπεριδοειδή, το μελιτζάνι κρεμμύδι, το καλαμπόκι, η ορεινή πατάτα, η ντομάτα και τα κεράσια του Αγίου Δημητρίου, είναι μερικά από τα εκλεκτά προϊόντα της περιοχής.

Στην περιοχή λειτουργούν ελαιολατρεία με πα-

Φρέσκια μυζήθρα και ανθότυρο σε ένα από τα παραδοσιακά κονάκια του Καστανόλογου

ράδοση πολλών χρόνων. Την εποχή της ελαιοπαραγωγής, το φρέσκο λάδι πάνω σε ζυμωτό ψωμί και οι λουκουμάδες επισφραγίζουν τη νέα σοδειά.

Όταν υπάρχει μεράκι και χρόνος, η καρυστινή γυναίκα φτιάχνει τα νοστιμότατα κουρκουμπίνια (γκογκίλες, στα αρβανίτικα). Αυτά είναι μικρά κομμάτια από ζυμάρι που αρχικά στρίβονται με τα δάκτυλα πάνω στον πλάστη και στη συνέχεια βράζονται και καίγονται με κατσικίσιο βούτυρο ή λάδι.

Η περιοχή είναι γνωστή από τους αρχαίους χρόνους για το ψάρι της. Αυτό δεν είναι καθόλου τυχαίο γιατί στη νότια Καρυστία υπάρχουν όπως έχει προαναφερθεί δύο θαλάσσιες περιοχές: ο ήρεμος νότιος Ευβοϊκός και τα παραγμένα νερά του Καβοντόρου. Στο Μαρμάρι και την Κάρυστο μπορεί να βρει κανείς θαλασσινά εδέσματα πιο νόστιμα από τα συνηθισμένα. Όπως λένε και οι ντόπιοι, «τα θαλασσινά εδώ είναι πιο νόστιμα γιατί τα τρέφει το βοτάνι». Πράγματι, τα ισχυρά θαλάσσια ρεύματα στην περιοχή του Καβοντόρου, φέρνουν στην επιφάνεια της θάλασσας θρεπτικές ουσίες, το αντίστοιχο «βοτάνι» της λαϊκής παράδοσης.

Καϊκι φέρνει την πρωινή ψαριά στο λιμάνι της Καρύστου.

Νωρίς την άνοιξη στον κάμπο Καρύστου, ένας ζευγολάτης με το μικρόσωμο άλογο του οργώνει ένα αμπελάκι.

Στο Καλέργο, ένα παλιό αλώνι στρωμένο με πλάκα Καρύστου ατενίζει το Αιγαίο.

Ευθύγειος Πατερνάκης

Παραδοσιακή κεφαλογραβιέρα Καρύστου

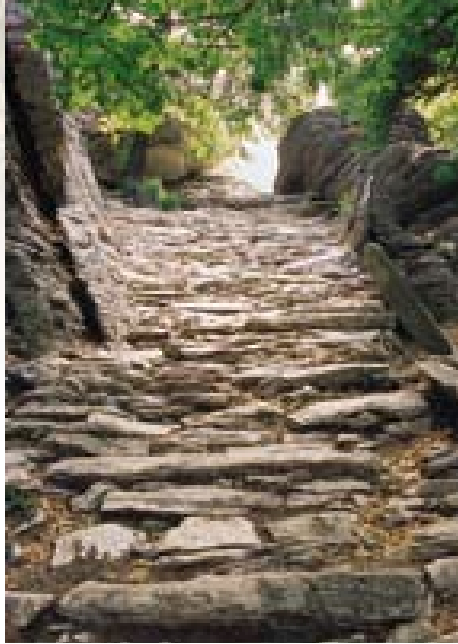
Το κούρεμα των προβάτων αργά την άνοιξη στο χωριό Κόμητο του Καφηρέα

Τα μονοπάτια

Η Όχη διαθέτει σπουδαίες πεζοπορικές διαδρομές, μονοπάτια που φέρνουν τον άνθρωπο κοντά στη φύση

Τα μονοπάτια, οι ημιονικές οδοί και τα λιθόστρωτα καλντερίμια, ήταν κάποτε οι μοναδικοί δρόμοι επικοινωνίας και μεταφοράς στην Όχη. Στα μονοπάτια κυλούσε η ζωή της υπαίθρου. Πολλά παραδοσιακά μονοπάτια εξακολουθούν να χρησιμοποιούνται από τους ντόπιους για την εκπλήρωση των καθημερινών τους αναγκών. Οι βοσκοί εξακολουθούν να χρησιμοποιούν τα παλιά μονοπάτια, ιδιαίτερα αυτά που οδηγούν στα θερινά ορεινά βοσκοτόπια και στα κονάκια τους. Τα μονοπάτια αυτά διασχίζουν δύσβατες περιοχές όπου δεν έχει φθάσει ακόμη δρόμος. Τα μονοπάτια της Όχης είναι αποτυπώματα της διαχρονικής ανθρώπινης παρουσίας. Είναι βέβαιο ότι υπήρχε αρχαία λιθόστρωτη οδός από την Κάρυστο ως την αρχαία Γαιρεστό. Ορισμένα τμήματα αυτού του αρχαίου δρόμου σώζονται ακόμη, στο Καστρί. Υπολείμματα δρόμων, που χρησιμοποιούνταν κατά τη ρωμαϊκή περίοδο για τη μεταφορά σιπολινομαρμάρων εί-

Λεπτομέρεια του παμπάλαιου λιθόστρωτου στη Σκάλα Λενοσαίων, στο φαράγγι του Δημοσάρη

να εμφανή κοντά στα αρχαία λατομεία, όπως στους Κυλίνδρους πάνω από τους Μύλους. Πολλά μονοπάτια δημιουργήθηκαν ή βελτιώθηκαν κατά την οθωμανική περίοδο. Κατασκευάστηκαν λιθόστρωτα, τοξωτά γεφύρια και βρύσες. Έλληνες μάστορες έχτισαν τις λιθοδομές, κατά παραγγελία των Τούρκων γαιοκτημόνων. Κάποια από αυτά διατηρούνται ακόμη και είναι μοναδικά πολιτιστικά μνημεία.

Τα περισσότερα παλιά μονοπάτια αποτελούν κληρονομιά που σταδιακά χάνεται. Η μετανάστευση έφερε την εγκατάλειψη της ημιορεινής και ορεινής αγροτικής απασχόλησης, ενώ οι μετακινήσεις γίνονται πια από το πυκνό οδικό δίκτυο. Οι δρόμοι συχνά βαδίζουν στις ρότες των παλιών μονοπατιών, εξαφανίζοντάς τα.

Μερικά μονοπάτια προσφέρουν ιδανικές διαδρομές αναψυχής και φυσιολατρίας. Ένας ωραίος τρόπος για να νοιώσει κανείς τη φύση, είναι να βαδίσει πάνω σε ένα μονοπάτι.

Σήμερα, μερικά από τα παλιά μονοπάτια καθαρίζονται και σηματοδοτούνται, ενώ επιπλέον διανοίγονται και νέα. Με αυτόν τον τρόπο μπορεί ο καθένας να απολαύσει τη φύση, βαδίζοντας πάνω σε παμπάλαιους διαδρόμους που χάραξε ο παραδοσιακός πολιτισμός.

Στη Σκάλα Λενοσαίων, ένας τεράστιος βράχος σκιάζει το πετρόχτιστο καλντερίμι. Οι ντόπιοι θεωρούν το σημείο αυτό του μονοπατιού στοιχειωμένο.

Δίκτυο Μονοπατιών της Όχης

- Κέντρο Περιβαλλοντικής Ενημέρωσης Καρυστίας
- Περίπτερο Πληροφόρησης Πετροκάναλου
- Ορειβατικό Καταφύγιο Όχης

- 1** Πετροκάναλο - Φαράγγι του Δημοσάρη
- 2** Πετροκάναλο - Ανεμοπούλα (Βουνά Καβοντόρου)
- 3** Ρούκλια - Πετροκάναλο
- 4** Μύλοι - Καταφύγιο Όχης - Κορυφή Όχης - Πετροκάναλο
- 5** Άγιος Δημήτριος - Καλέργο - Καλλιανού
- 6** Άγιος Δημήτριος - Φαράγγι Αγίου Δημητρίου
- 7** Άγιος Δημήτριος - Κορυφή Μπούμπλια
- 8** Σχοινοδαύλεια - Ακτή Σάρας
- 9** Γκιάλπηδες - Ανεμοπούλα - Σχιζαλη
- 10** Παραλία Καλλιανού - Αγαθό - Γκιάλπηδες
- 11** Μονοπάτια Ακτής Αρχάμπουλης
- 12** Κέντρο Περιβαλλοντικής Ενημέρωσης - Λάλα - Πόρτες - Κορυφή Όχης
- 13** Κέντρο Περιβαλλοντικής Ενημέρωσης - Αγία Τριάδα - Καστέλλο Ρόσσο - Μύλοι
- 14** Άνω Αετός - Άγιος Γεώργιος - Αετόπετρες
- 15** Πλατανιστός - Ελληνικό - Παραλία Ποτάμι

Αθανάσιος Μπινιάρης

Το φαράγγι του Δημοσάρη

Το ρέμα του Δημοσάρη διασχίζει ένα καταπράσινο φαράγγι στην καρδιά της Όχης που ακολουθεί μια από τις ομορφότερες πεζοπορικές διαδρομές της Εύβοιας

«Καθώς διάβαινα τούτη την πυκνόφυτη, τη σκιαδερή χαράδρα, γιομάτη δρόσο και κελαηδισμό, μου 'ρθε να την ονομάτισω Καρυστινά Τέμπη, καθώς παραβγαίνει σε ομορφιά, σε νερά και σε πράσινο πλούτος κείνα τα Θεσσαλικά Τέμπη». (Τάσος Ζάππας, 1984, σελ. 119)

Στο φαράγγι του Δημοσάρη είναι ιδιαίτερα αισθητή η διαχρονική παρουσία ενός ήπιου παραδοσιακού αγροκτηνοτροφικού πολιτισμού και η αρμονική του σχέση με την άγρια φύση. Η ονομασία Δημοσάρης είναι βυζαντινό τοπωνύμιο. Υπάρχουν αρκετές εκδοχές για το πως δόθηκε αυτό το όνομα στην περιοχή. Κατά μία εκδοχή, προέρχεται από το Δημοσάριος, που σημαίνει «αυτός που εκμεταλλεύεται δημόσιο κτήμα»

Μικρές πεταλούδες πάνω σε ανθισμένη ρίγανη

πιθανώς κτήμα που βρισκόταν στις πηγές ή όχθες του ποταμού. Άλλη άποψη υποστηρίζει ότι προέρχεται από το ρέμα Δημοσάρης, που σημαίνει ότι τα νερά του ανήκαν στο δημόσιο.

Το φαράγγι του Δημοσάρη μπορεί να χωριστεί σε δύο τμήματα, πάνω και κάτω από το χωριό των Λενοσαίων. Το φαράγγι πάνω από τους Λενοσαίους είναι απότομο και άγριο. Από το χωριό των Λενοσαίων ως τη θάλασσα γίνεται μια στενή κοιλάδα. Στην ανατολική πλευρά του ρέματος, υπάρχουν διάσπαρτοι οι μικροί συνοικισμοί του Καλλιανού.

Μια πολύ παλιά δημοσιά

Το μονοπάτι του φαραγγιού αποτελούσε έναν από τους κυριότερους διαδρόμους επικοινωνίας της νότιας Εύβοιας. Συνέδεε επίσης την περιοχή του Καλλιανού και του Καβοντόρου με την Κάρυστο. Το λιθόστρωτο μονοπάτι και τα λείψανα του καλντεριμιού είναι μεσαιωνικά ή και παλιότερα. Πιθανόν επίσης να συνδέεται με την εξόρυξη μεταλλευμάτων στην περιοχή

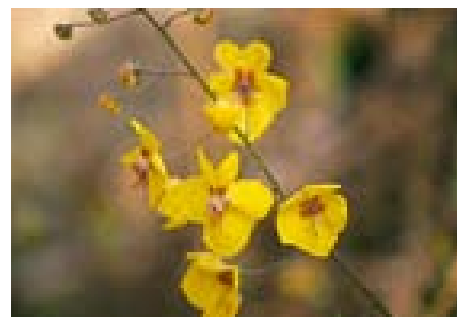
Κρυμμένη μέσα στα πλατάνια βρίσκεται η εκκλησία της Παναγίας των Λενοσαίων. Πάνω από το φαράγγι υψώνεται ο ορεινός όγκος της Λάκκας Μπούκουρα με κορυφή τη Μπούμπλια (1.127 μ).

του Καλλιανού. Υπάρχουν βάσιμες ενδείξεις (σκουριές στην παραλία Καλλιανού και αλλού), ότι η περιοχή ήταν μεταλλορυχικό κέντρο την αρχαϊκή και κλασική περίοδο.

Το φαράγγι αποτελούσε την πιο εύκολη και ασφαλή πρόσβαση προς τον πολιτισμό, διασχίζοντας την άγρια φύση της Όχης. Μέχρι πρόσφατα υπήρχε μεγάλη κίνηση στην περιοχή του φαραγγιού, ιδίως κατά το Δεκαπενταύγουστο. Στη γιορτή αυτή γίνονταν κάθε είδους συναλλαγές στους Λενοσαίους, όπως αγοραπωλησίες, ενοικιάσεις κτημάτων και προσλήψεις τσομπάνηδων.

Μεγάλες μαρμαρόπλακες καλύπτουν το παλιό καλντεριμί στη θέση Σκίτες, στο πάνω μέρος του φαραγγιού.

Τα άνθη του φλόμου (*Verbascum boissieri*) ενός σπάνιου ενδημικού φυτού

Δημήτριος Δημόπουλος

Το στενότερο σημείο του φαράγγιού βρίσκεται στη Σκάλα των Λενοσαίων πάνω από το ομώνυμο χωριό.

Στο πάνω μέρος του φαράγγιού, μετά το χάνι του Μπαλτά, το μονοπάτι γίνεται απότομα κατηφορικό.

Διασχίζοντας το φαράγγι

Στις μέρες μας το μονοπάτι του Δημοσάρη εξακολουθεί να είναι ζωντανό πέρασμα για τους κτηνοτρόφους και τους συνεχώς περισσότερους πεζοπόρους. Η πιο ελκυστική και λιγότερο κουραστική διαδρομή έχει αφητηρία το διάσελο Πετροκάναλο (954 μ. υψόμετρο). Καταλήγει στην παραλία του Καλλιανού μετά από 10 περίπου χιλιόμετρα κατάβασης. Το μονοπάτι είναι βατό και σημασμένο και ένα μεγάλο τμήμα του είναι κάτω από τη σκιά των πλατανίων. Στα δυο τρίτα της διαδρομής βρίσκεται το χωριό των Λενοσαίων. Από εκεί και έπειτα η πορεία γίνεται πάνω σε χωματόδρομο για ενάμισι χιλιόμετρο. Ο χωματόδρομος δίνει τη σκυτάλη σε ένα νέο μονοπάτι που οδηγεί στη θάλασσα κάτω από τον πράσινο θόλο των πλατανίων.

Κτηνοτροφία: Ο βασικότερος βιοτικός πόρος

Αυτό που διατήρησε τον πληθυσμό στην περιοχή δεν ήταν τα μεταλλεύματα που κάποτε έχασαν την οικονομική τους αξία, αλλά η κτηνοτροφία. Τα χωριά του Καλλιανού είναι κατεξοχήν κτηνοτροφικά. Τα ζώα κινούνται μεταξύ των καλοκαιρινών ορεινών λιβαδιών και των παράκτιων χειμαδιών. Η παμπάλαια μετακίνηση των ζώων από τα ψηλά στα χαμηλά εξακολουθεί να γίνεται, χρησιμοποιώντας παραδοσιακά μονοπάτια και μικρά απομονωμένα κονάκια.

Βλάστηση και κλωρίδα

Το φαράγγι του Δημοσάρη σχηματίζει τη μεγαλύτερη λεκάνη απορροής της Όχης. Έχει βόρειο προσανατολισμό, και έτσι δέχεται τους βόρειους ανέμους, την ομίχλη και τις αυξημένες κατακρημνίσεις του Αιγαίου. Το δροσερό μικροκλίμα του φαράγγιού δημιουργεί ποικιλία δασικής και θαμνώδους βλάστησης.

Ψηλά στο βουνό, στα πιο υγρά και ψυχρά σημεία του φαράγγιού, πάνω από τις πηγές και στους γκρεμούς της Γιούδας, φύονται αραιές συστάδες με ίταμους (*Taxus baccata*), καθώς και άλλα σπάνια δασικά είδη όπως είναι η σορβιά (*Sorbus aria*), το αρκουδοπούρναρο, η δρυς, το σφενδάμι και μεμονωμένες καστανιές. Αυτά είναι υπολείμματα προϋπάρχουσας εκτεταμένης δασικής βλάστησης. Σε σημεία πιο ξερικά και βραχώδη, υπάρχουν δάση αριάς μέχρι τα 900 μ. υψόμετρο. Τα δάση αυτά είναι αμιγή ή σε μίξη με οστριές, πλατάνια, δρυς και ρεϊκία. Χαρακτηριστικό του πάνω μέρους του Δημοσάρη είναι τα υπολείμματα συστάδων υπεραιώνόβιων καστανιών. Παρόχθια δάση με πλατάνια αρχίζουν από τα 1.200 μ. υψόμετρο και φτάνουν ως τη θάλασσα.

Κάτω από τη Σκάλα Λενοσαίων, στο σημείο όπου κορυφώνεται η μαστοριά και δεξιοτεχνία της κατασκευής του μονοπατιού, αναπτύσσονται δάση με δενδρώδη πουρνάρια και μελεούς καθώς και αριές, πλατάνια και αγρέλια.

Το φαράγγι του Δημοσάρη έχει ενδιαφέροντες σχηματισμούς θαμνώδους βλάστησης. Στα μεγάλα υψόμετρα ο πιο χαρακτηριστικός θάμνος είναι το ρεϊκι. Υπάρχουν δύο είδη, το κισούρι και το δενδρώδες ρεϊκι. Και τα δύο σχηματίζουν πυκνούς θάμνους με ύψος κάτω του ενός μέτρου, επειδή καίγονται τακτικά. Οι καμένοι ερεικώνες είναι άριστοι βοσκότοποι. Καίγονται το φθινόπωρο, το χειμώνα, τότε τότε χωρίς την άνοιξη. Οι φωτιές αυτές έχουν μικρή έκταση και

Η έξοδος του φαράγγιού. Λίγα μέτρα απόσταση από την παραλία σχηματίζεται μια πράσινη κοιλάδα κάτω από το χωριό Καλλιανού.

αφήνουν πίσω τους μικρά γυμνά μπαλώματα στη βλάστηση.

Οι ερεικώνες και οι φτέρες φύονται σε γόνιμα και υγρά εδάφη που απαντούν σε όλο το μήκος του φαράγγιού. Σε ξηρά εδάφη οι πλαγιές καλύπτονται με φρύγανα.

Στην ακτή, πάνω στα βράχια που ψεκάζονται από τα κύματα, φύονται μικροί θάμνοι ανθεκτικοί στην αλμύρα. Η βλάστηση σχηματίζει ένα ποικιλόμορφο μωσαϊκό από τις ψηλότερες κορυφές ως τη θάλασσα.

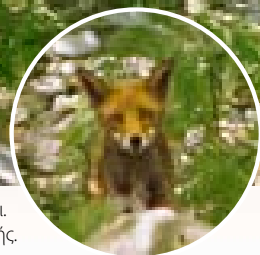
Υγρόφιλες orchιδέες όπως η δακτυλόριζα ή σακκοφόρα (*Dactylorhiza saccifera*), φύονται δίπλα στις πηγές.

Το φημισμένο τσάι του βουνού της Εύβοιας (*Sideritis euboica*), στο Πετροκάναλο

Μέσα στην οργιώδη βλάστηση της ρεματιάς κρύβεται ένα αλεπουδάκι. Η αλεπού είναι ένα από τα πιο κοινά είδη της περιοχής.

Αθανάσιος Μπινιάρης

Πανίδα

Η πανίδα είναι πλούσια και παρουσιάζει ενδιαφέρον επειδή σε μικρό χώρο υπάρχει ποικιλία ενδιαιτημάτων, (ανοιχτά τοπία κορυφογραμμών, μεγάλοι βραχοσχηματισμοί, δάση και θαμνότοποι).

Τα άγρια και δύσβατα σημεία του φαράγγιου παρέχουν ασφαλείς θέσεις φωλεοποίησης για τα πουλιά. Μερικά από τα πιο εντυπωσιακά είδη του φαράγγιου είναι δυσκολοπατηρήτα. Χαρακτηριστικό παράδειγμα ο νεροκότσυφας (*Cinclus cinclus*), που ζει αποκλειστικά στην κοίτη του ποταμού, τρέφεται με υδρόβια ασπόνδυλα και είναι δειλό πουλί.

Άλλο δυσκολοθώρητο είδος είναι ο μπούφος (*Bubo bubo*), που ζει μέσα σε άγριες κοιλάδες. Είναι το μεγαλύτερο νυχτόβιο αρπακτικό. Τα ημερόβια αρπακτικά της περιοχής είναι επίσης δυσκολοπατηρήτα γιατί απαντούνται πολύ ψηλότερα από το παραποτάμιο δάσος. Στην ευρύτερη περιοχή του φαράγγιου φωλιάζει ο φιδαιτός (*Circaetus gallicus*), ενώ συχνά πετούν γερακίνες (*Buteo buteo*), ξεφτέρια (*Accipiter nisus*), βραχοκιρκίνεζα (*Falco tinnunculus*), καθώς και μεταναστευτικά πουλιά. Χαμηλότερα στο φαράγγι μπορεί να συναντήσει κανείς το

σπιζαετό (*Hieraetus fasciatus*) που τρέφεται με μικρά και μεσαίου μεγέθους πουλιά.

Τα πουλιά κάνουν αισθητή την παρουσία τους στον επισκέπτη με το κελήδισμα τους, ιδιαίτερα την άνοιξη. Μέσα στο δάσος φωλιάζουν και τραγουδούν πολλά είδη όπως ο θαμνοτσιροβάκος (*Sylvia communis*), ο κοκκινότσιροβάκος (*Sylvia cantillans*), ο μαυροτσιροβάκος (*Sylvia melanocephala*), ο κοκκινολαίμης (*Erithacus rubecula*), ο κότσυφας (*Turdus merula*), το αηδόνη (*Luscinia megarhynchos*), ο σπίνος (*Fringilla coelebs*), οι παπαδίτσες (*Parus spp.*), το σιρλοτσιχλονο (*Emperiza cirrus*) και άλλα κοινά ωδικά πουλιά.

Ενδιαφέρον παρουσιάζει η ερπετοπανίδα του φαράγγιου. Υπάρχουν αρκετά είδη φιδιών, όπως το νερόφιδο (*Natrix natrix*) (αφθονεί στο ποτάμι), η σαίτα (*Coluber najadum*), ο λαφίτης (*Elaphe quatuorlineata*), ο σαπίτης (*Malpolon monspessulanus*), η οχιά (*Vipera ammodytes*), η δεντρογαλιά (*Columber laurenti*) και άλλα. Πολλά φίδια τρέφονται με σαύρες που επίσης αφθονούν. Η πιο χαρακτηριστική σαύρα είναι η πρά-

Νεροκότσυφας (*Cinclus cinclus*)

Η αστραπιαία σαίτα (*Coluber najadum*) γλιστράει πάνω στις φτέρες σαν να πετάει.

Μπλε λιβελούλες (*Calopteryx virgo*) συνοδεύουν τον περιπατητή μέχρι το τέλος της διαδρομής.

σινη (*Lacerta viridis*), που απαντάται στο πάνω μέρος του φαράγγιου. Συχνά και εντελώς απρόοπτα αναρριχάται πάνω στα ρείκια. Στο κάτω μέρος του ποταμού υπάρχουν γραμμωτές νεροχελώνες (*Mauremys caspica*).

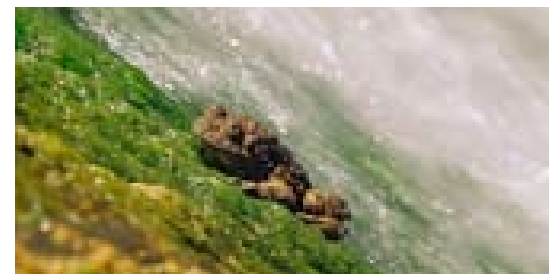
Πανηγυρικά κοάζουν τα αμφίβια που αντιπροσωπεύονται από λιμνοβάτραχους (*Rana ridibunda*), δεντροβάτραχους (*Hyla arborea*) και ένα ορεινό αμφίβιο, τον κίτρινο βομβητή (*Bombina variegata*) που ζει μόνο στα ψυχρότερα νερά.

Μέσα σε μικρές λιμνούλες που σχηματίζει το ποτάμι στο πάνω μέρος του, μαζί με τους γυρίνους και τους βομβητές συχνά παρατηρούνται νεαρές σαλαμάνδρες. Στο κάτω μέρος του ποταμού υπάρχουν κέφαλοι και χέλια.

Το φαράγγι του Δημοσάρη προσφέρεται για τον κάθε φυσιολάτρη, αλλά και γι' αυτόν με εξειδικευμένα ενδιαφέροντα: δεκάδες πηγές, καταράκτες, πανάρχαια παραποτάμια δάση, άγρια ζωή, εναλλάσσονται διαρκώς δίνοντας κάθε φορά καινούριες παραστάσεις στον περιπατητή.

Στη θέση Σκίτα, στο πάνω μέρος του φαράγγιου υπάρχουν φυσικές νεροτσουλήθρες.

Κίτρινος βομβητής (*Bombina variegata*)

Στο πάνω μέρος του φαράγγιου σχηματίζονται φυσικές πισίνες τη σκιά των πλατανιών.

Οι κορυφές της Όχης

Ιερό τοπίο στην ερημιά

Μολονότι η Όχη είναι σχετικά μικρό βουνό, το έντονο ανάγλυφο (μεγάλες υψομετρικές διαφορές, ορθοπλαγιές, δυσπρόσιτες χαράδρες) δημιουργεί εκτεταμένες περιοχές άγριας φύσης. Έτσι το βουνό είναι προικισμένο με μεγάλη αισθητική αξία.

Οι κορυφές της Όχης παρουσιάζουν ένα μοναδικό συνδυασμό μύθου και άγριας φύσης. Στο δρακόσπιτο της Όχης πλανάται ο αρειμάνιος έρωτας της Ήρας και του Δία. Ένας νεώτερος θρύλος αναφέρει ότι στην κορυφή ζούσε ένας τεράστιος δράκος, το πάτημα του οποίου έχει αφήσει ίχνη στις πέτρες.

Οι κορυφές ήταν ανέκαθεν τόποι λατρείας και προσκυνήματος της Ήρας στο παρελθόν, του Προφήτη Ηλία στο παρόν.

Οι κορυφές είναι τόπος προσκυνήματος και των σημερινών φυσιολατρών, που ανεβαίνουν εδώ όχι μόνο για να εξερευνησουν τη βιοποικιλότητα,

αλλά και για να θαυμάσουν την απεριγράπτη θέα. Οι κορυφές της Όχης είναι ένα μπαλκόνι με θέα το Αιγαίο. Μια καθαρή μέρα μπορεί κανείς να δει ακόμα και τα βουνά της Χίου, Σάμου και Πελοποννήσου.

Ο Προφήτης Ηλίας (1.399 μ) και η Γιούδα (1.386 μ) είναι οι ψηλότερες κορυφές της Όχης. Βράχοι κοφτοί, δεσπόζουν σαν γιγάντια πέτρινα κάστρα πάνω από τα φαράγγια και το Αιγαίο. Νότια από τον Προφήτη Ηλία υψώνεται το συγκρότημα κορυφών Νεράιδα, μια πέτρινη έρημος που αποτελείται από δεκάδες ολόγυμες βραχώδεις εξάρσεις. Όρθιοι πετρώδεις σχηματισμοί μοιάζουν να λικνίζονται χαλαρά στον καυτό ήλιο του καλοκαι-

Στα βράχια της Γιούδας οι λιγοστοί ίταμοι (*Taxus baccata*) θυμίζουν έλατα.

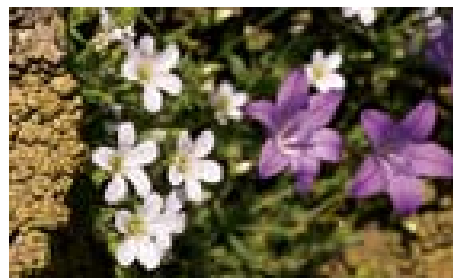
Θέα από το κονάκι του Σαραβάνου στο διάσελο Σαμάρι. Κυριαρχεί ο μετέωρος βράχος της κορυφής Γιούδα (1.386 μ) και στο βάθος διακρίνεται ο όγκος του Προφήτη Ηλία (1.399 μ).

ριού. Το χειμώνα ξεπροβάλλουν μέσα από την ομίχλη σαν ζωντανές νεράιδες.

Τα πετρώματα των κορυφών έχουν το χαρακτηριστικό σκούρο χρώμα του αμφιβολίτη, ενός σχετικά ασυνήθιστου σχιστολιθικού πετρώματος. Απαντάται επίσης ο σερπεντίνη, μαυροπράσινο πέτρωμα που θυμίζει λάβα. Οι κορυφές της Όχης είναι από τις λίγες στη νότια Ελλάδα με τέτοια πετρώματα, ένα μοναδικό γεωλογικό μνημείο.

Η διάβρωση των αμφιβολιτικών σχιστόλιθων της Όχης σχηματίζει χαρακτηριστικά βαθουλώματα που μοιάζουν σαν πατήματα δράκων. Στο βάθος διακρίνεται το εκκλησάκι του Προφήτη Ηλία, με τους πετρόχτιστους ξενώνες για τους προσκυνητές.

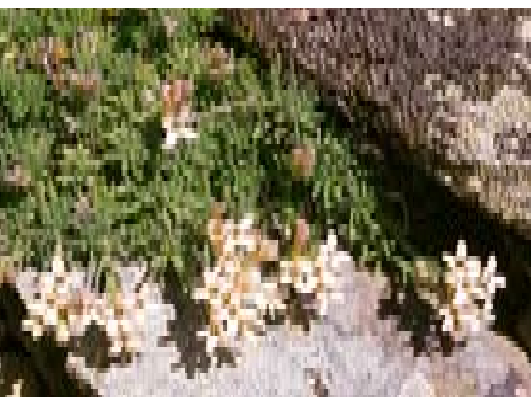
Η καμπανούλα (*Campanula spathulata*) και η αρενάρια (*Arenaria filicaulis graeca*) είναι μερικά από τα κοινά αγριολούλουδα που φύονται στα βράχια της Γιούδας.

Το χιόνι διατηρείται στις κορυφές ως τις αρχές του Απριλίου.

Ασπέρουλα (*Asperula brachyphylla*). Σπάνιο αλπικό αγριολούλουδο, απαντά αποκλειστικά στις κορυφές της Όχης.

Βάλσαμο του Ολύμπου (*Hypericum olympicum*). Τα μεγάλα του άνθη βγαίνουν πολύ κοντά στο πετρώδες έδαφος των κορυφών.

Η βλάστηση και η χλωρίδα

Η βλάστηση και η χλωρίδα γύρω από τις κορυφές έχουν κάτι το ιδιαίτερο. Στο μέσο μιας ερήμου από πέτρα συναντά κανείς σπάνια δασικά δέντρα, που φύονται στις σχισμές των βράχων. Η έρημος είναι ανθρωπογενής. Τα τελευταία δέντρα επιβιώνουν πάνω στους γκρεμούς, όπου δεν έφθασε η φωτιά και η γίδα. Ο μνημειώδης γκρεμός της Γιούδας στολίζεται με διάφορα είδη δασικών δέντρων: σορβιές, αρκουδοπούρναρα, καστανιές, δρυς, φράξους, σφεντάμια. Υπάρχουν και δεκάδες ίταμοι. Ο ίταμος είναι ένα από τα σπανιότερα δασικά δέντρα της Ελλάδας. Μοιάζει με έλατο γι' αυτό οι δασολόγοι το αποκαλούν «μαύρο έλατο». Οι διάσπαρτοι ίταμοι και τα αρκουδοπούρναρα των κορυφών Γιούδα και Προφήτη Ηλία αποτελούν τα τελευταία λείψανα ενός σπάνιου «οικότοπου προτεραιότητας». Είναι τα υπολείμματα ενός πανάρχαιου δάσους. Εκτός από τα λιγοστά δέντρα-μνημεία, στις κορυφές της Όχης φύονται ορισμένα από τα σπανιότερα αγριολούλουδα της Εύβοιας. Σπάνια και ενδημικά είδη όπως τα *Cholhicum euboicum*, *Cerastium renumarki*, *Silene pentelica*, *Asperula spp.*, *Scabiosa sp.*, *Allium sp.* κ.α. φυτρώνουν πάνω στο πετρώδες έδαφος. Αυτά τα είδη έχουν επιβιώσει εντελώς απομονωμένα για χιλιετίδες. Είναι πλήρως προσαρμοσμένα στις ιδιαίτερες και αντίξοες συνθήκες των κορυφών του βουνού.

Η ορθόκρη στρεπτοκερατική φυλή της γίδας, ζωντανό σύμβολο της Όχης.

Η πανίδα των κορυφών απαρτίζεται από λίγα αλλά εκλεκτά είδη

Γύρω από τις κορυφές του βουνού φωλιάζει ο πετροκότσουφας (*Monticola saxatilis*) ένα πολύχρωμο, σχετικά σπάνιο πουλί των ορέων. Ο σκουρόβλαχος (*Emberiza caesia*), η χαμοκελάδα (*Anthus campestris*) και η δενδροσταρήθρα (*Lullula arborea*), κοσμούν με το τραγούδι τους τις κορυφές. Τα είδη αυτά αφθονούν στην Όχη, αλλά έχουν περιορισμένη εξάπλωση και μικρούς πληθυσμούς στην Ευρωπαϊκή Ένωση. Γι' αυτό το λόγο είναι αυστηρά προστατευόμενα, βάσει της Κοινοτικής Οδηγίας για την προστασία των πουλιών.

Η Όχη είναι το νοτιότερο προπύργιο της Εύβοιας και της Στερεάς. Καθίσταται έτσι ο πρώτος σταθμός για τα μεταναστευτικά αρπακτικά πουλιά μετά το δύσκολο διάβα του Αιγαίου. Ορισμένα μεταναστευτικά πουλιά περνούν από την περιοχή σε μικρά κοπάδια, θέαμα σπάνιο αλλά αξέχαστο.

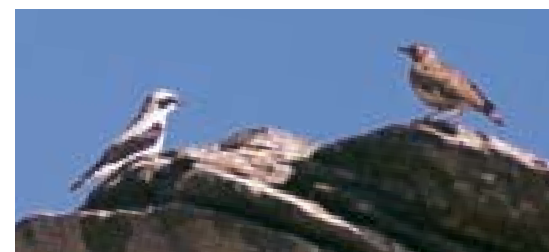
Η καλύτερη περίοδος για την παρατήρηση αρπακτικών πουλιών είναι η άνοιξη, οπότε κινούνται βόρεια προς τους τόπους φωλιάσματος, ή το φθινόπωρο, που πετούν νότια προς τους τόπους διαχείμασης τους στην Αφρική. Το πέρασμα των αρπακτικών γίνεται από τις αρχές Μαρτίου ως τις αρχές του Μαΐου και από τα μέσα Αυγούστου έως τον Οκτώβριο. Τότε περνούν αρπακτικά όπως ο τσίφτης, ο καλαμόκιρκος, ο λιβαδόκιρκος, ο μαυροπετρίτης, ο σταυραετός, ο φιδαιτός, ο σφηκιάρης και άλλα σπανιό-

Πετροκότσουφας (*Monticola saxatilis*)

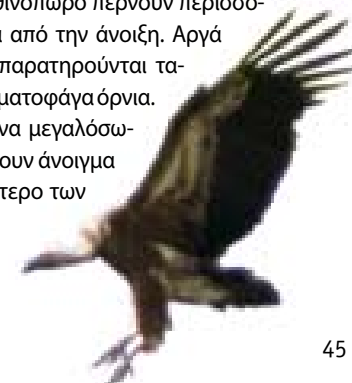

Στις αρχές του Μαΐου τα στεπλόμορφα λιβάδια κάτω από τις κορυφές γεμίζουν χρώματα. Στο βάθος διακρίνεται η κορυφογραμμή της Λάκκας Μπούκουρα, του βουνού μεταξύ Αγίου Δημητρίου και φαραγγιού Δημοσάρη.

Δύο κοινά ορεινά πουλιά αριστερά ο σταχτοπετρόκλης (*Oenanthe oenanthe*) και δεξιά η δενδροσταρήθρα (*Lullula arborea*) στην κορυφή του Προφήτη Ηλία.

τερα είδη. Το φθινόπωρο περνούν περισσότερα αρπακτικά από την άνοιξη. Αργά το φθινόπωρο παρατηρούνται τακτικά και τα πτωματοφάγα όρνια. Αυτά τα ακίνδυνα μεγαλόσωμα πλάσματα έχουν άνοιγμα φτερών μεγαλύτερο των 2,5 μέτρων!

Όρνιο (*Gyps fulvus*)

Ο Καστανόλογγος

Το τελευταίο αρχέγονο καστανοδάσος της νότιας Εύβοιας

Μόλις ανατολικά της ψηλότερης κορυφής της Όχης, στα 900-1100 μ. υψόμετρο, βρίσκεται ένα πολύ μικρό αιωνόβιο δάσος από άγριες καστανιές που καλύπτουν έκταση 600 περίπου στρεμμάτων.

Ο Καστανόλογγος είναι ένα φυσικό μουσείο, όπου κάθε αιωνόβιο δέντρο αποτελεί ζωντανό γλυπτό της φύσης. Σχηματίζει μια πράσινη όαση κάτω από τις άγριες κορυφές της Όχης απ' όπου έχει κανείς πανοραμική θέα του νοτιότερου ακρωτηρίου της Εύβοιας, του νότιου Ευβοϊκού έως την Αττική και των βόρειων Κυκλάδων. Η αισθητική του αξία είναι εθνικής σημασίας γι' αυτό ο Καστανόλογγος κατατάσσεται στα Τοπία Ιδιαίτερου Φυσικού Κάλλους.

Περπατώντας το φθινόπωρο στο μαλακό στρώμα των πεσμένων φύλλων, βλέπει κανείς τις φυλλωσιές των δέντρων να παιχνιδίζουν στο φύσημα τ' αγέρα αλλάζοντας αποχρώσεις ανάμεσα στο χρυσαφί και στο χρώμα του μπρούντζου.

Ο Καστανόλογγος έχει μεγάλη αξία ως οικοσύστημα γιατί ελάχιστα καστανοδάση με τόσο ηλικιωμένα δέντρα έχουν απομείνει στη χώρα μας. Ιδιαίτερα για τη νότια Εύβοια, είναι το τελευταίο αμιγές δάσος καστανιάς. Κάθε αιωνόβια καστανιά είναι ένας πυρήνας ζωής, με κρυψώνες μέσα στις κουφάλες, στα κούφια κλαδιά και τα κούτσουρα, όπου βρίσκουν καταφύγιο έντομα, ερπετά, πουλιά και μικρά θηλαστικά. Στην ευρύτερη περιοχή του δάσους έχουν καταγραφεί 59 είδη πουλιών, από τα οποία τουλάχιστον 16 φωλιάζουν σε αυτό. Υπάρχουν μικρές πηγές, εποχιακά ρέματα και μικρά λιβάδια, που προσφέρουν τις ευεργετικές τους ιδιότητες όχι μόνο στην άγρια φύση, αλλά και στην κτηνοτροφία.

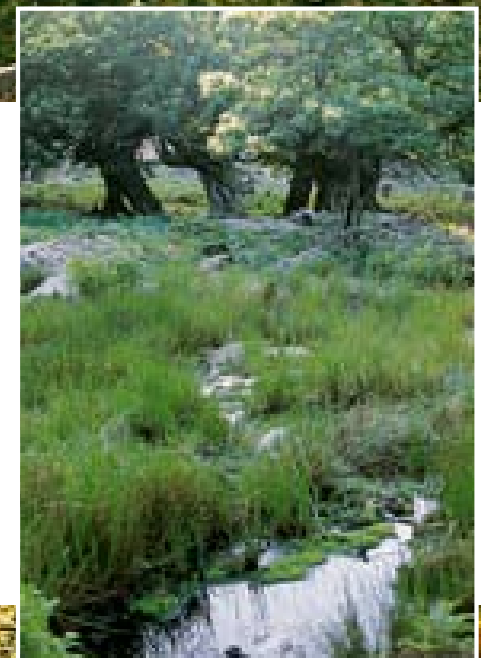
Κάθε καστανόδεντρο έχει μοναδική δομή που εξασφαλίζει κρυψώνες και τροφή για πολλά είδη πανίδας.

Η περιοχή του Καστανόλογγου αποτελεί αφετηρία προς τις κορυφές της Όχης. Συνδέεται επίσης με μονοπάτι με το φαράγγι του Δημοσάρη. Υπάρχει δασικός δρόμος που φτάνει στο δάσος των καστανιών μέσω του χωριού Μετόχι, αλλά και το καλό παραδοσιακό μονοπάτι από το χωριό Μύλοι. Σε απόσταση αναπνοής από το όμορφο δάσος βρίσκεται το ορειβατικό καταφύγιο της Όχης. Προσφέρει διαμονή σε όποιον θέλει να εξερευνήσει το δάσος και τις κορυφές του βουνού.

Η πηγή δημιουργεί έναν μικρό υγρότοπο μέσα στο δάσος.

Εξερευνώντας τον Καστανόλογγο τον Οκτώβριο.

Το φαράγγι του Αγίου Δημητρίου και η ευρύτερη περιοχή του

Πέτρινοι πύργοι, βιότοποι σπάνιας χλωρίδας και πανίδας

Το φαράγγι του Αγίου Δημητρίου

Είναι ένα εντυπωσιακό ασβεστολιθικό φαράγγι με τις πιο δραματικές βραχώδεις ορθοπλαγιές στην περιοχή της Όχης.

Το φαράγγι διασχίζει ένας νέος δρόμος, που οδηγεί από το χωριό Άγιος Δημήτριος προς Καλλιανού και Καβοντόρο. Υπάρχουν και δύο καταπληκτικά μονοπάτια, που διασχίζουν το φαράγγι. Με αφετηρία τον Άγιο Δημήτριο, το ένα προχωρεί χαμηλά μέσα στο φαράγγι και καταλήγει στην πανέμορφη παραλία Σχοινοδαύλεια. Το άλλο μονοπάτι προχωρεί ψηλά, πάνω από το φαράγγι και φθάνει στον οικισμό Καλέργου. Από εκεί κατηφορίζει απότομα στη ρεματιά του Δη-

Η τοιχογουστέρα (*Podarcis muralis*) είναι από τις κοινότερες σαύρες σε ορεινά σημεία της Όχης.

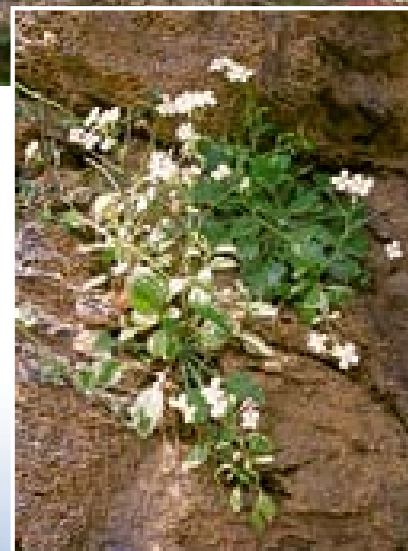
μοσάρη και καταλήγει στην παραλία Καλλιανού.

Γεωλογία

Χωρίς αμφιβολία, το μεγαλύτερο ενδιαφέρον του φαραγγιού παρουσιάζουν η γεωλογία, καθώς και η σημασία του για τα πουλιά και τα σπάνια φυτά. Οι πλακοειδείς στρώσεις μαρμάρου και σιπολινομαρμάρου σχηματίζουν εντυπωσιακούς πύργους, καμάρες, σπηλαιώσεις και χαραδρώσεις.

Το φαράγγι έχει πολλές πηγές, ακόμη και κοντά στη θάλασσα. Υπολείμματα δασικής βλάστησης, με πλατάνια, αριές και δρυς βρίσκονται μέσα σε απότομες ρεματιές και φύονται δίπλα στα βράχια. Το ρέμα Πορφύρας ρέει σχεδόν όλο το χρόνο, σχηματίζοντας μικρούς καταρράκτες και φυσικές πισίνες.

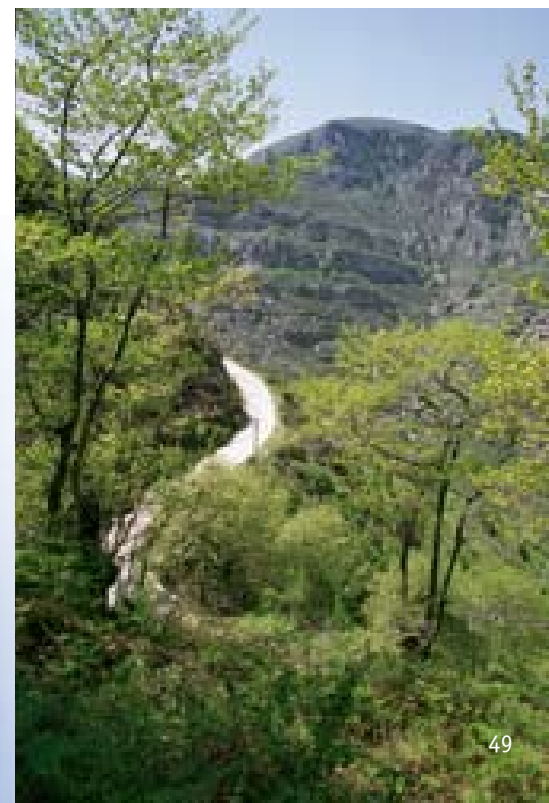
Το φαράγγι του Αγίου Δημητρίου είναι από τις σημαντικότερες περιοχές στην Εύβοια για τα αρπακτικά πουλιά. Εδώ ζουν ή διαβαίνουν σπάνια αρπακτικά όπως ο σπιζαετός, ο πετρίτης, η αετογερακίνα, ενώ πολύ σπάνιος επισκέπτης είναι και ο χρυσαετός. Κατά τη μετανάστευση

Η μαλκόλμια (*Malcolmia macrocalyx scyria*) είναι ένα από τα χαρακτηριστικά φυτά του φαραγγιού.

Το πάνω μέρος του φαραγγιού κοντά στη θέση «γκρεμοσκάλι».

Ο νέος δρόμος που διασχίζει το φαράγγι.

Συχνά πετούν φιδαιτοί (*Circaetus gallicus*) πάνω από το φαράγγι.

Κοντά στην έξοδο του φαραγγιού υπάρχει πηγή που δροσίζει τους ανθρώπους και τα ζώα τους.

παρατηρούνται όρνια, «σκίπες» στη γλώσσα των ντόπιων, που κάποτε ζούσαν μόνιμα και φώλιαζαν στους γκρεμούς του φαραγγιού. Εύκολα μπορεί να παρατηρήσει κανείς τις γερακίνες, τα βραχοκρίκινεζα και το ξεφτέρι, ή να ακούσει τη βροντερή φωνή του μπούφου το βράδυ. Από βοτανικής άποψης το φαράγγι έχει επίσης ενδιαφέρον. Στις ψηλές ασβεστολιθικές πλαγιές φύονται πολλά σπάνια βραχόφιλα φυτά, ενώ υπάρχουν ιδιαίτερες φυτοκοινωνίες κοντά σε πηγές και παράκτιους γκρεμούς.

Κορυφή Μπούμπλια, Λάκκα Μπούκουρα πάνω από τον Άγιο Δημήτριο

Πάνω από το γραφικό χωριό του Αγίου Δημητρίου υπάρχει μια δασωμένη κοιλάδα με πλατάνια και αριές. Στο δάσος αυτό φύονται μερικές από τις μεγαλύτερες σε ηλικία καστανιές της Όχης. Πρόκειται για μεμονωμένα άτομα.

Το βραχοχελιδόνο (*Ptyonoprogne rupestris*) φωλιάζει αποκλειστικά στους γκρεμούς.

Ένα ορεινό μονοπάτι ξεκινά από τον Άγιο Δημήτριο, διασχίζει ένα άγονο τοπίο όπου το ψυχρό γκριζό χρώμα των σιπολινομαρμάρων θυμίζει ορεινό παγετώνα και καταλήγει στην κορυφή Μπούμπλια. Η διαδρομή είναι από τις ωραιότερες της Εύβοιας. Η κορυφή Μπούμπλια υψώνεται σαν πυραμίδα πάνω από τον Άγιο Δημήτριο. Η θέα είναι μοναδική. Στα πόδια μας κείται η κοιλάδα του Αγίου Δημητρίου και όλο το φαράγγι του Δημοσάρη. Λάκκα Μπούκουρα σημαίνει «όμορφο λιβάδι» στα αρβανίτικα. Τέτοια λιβάδια εκτείνονται στη βάση της κορυφής, όπου φυτρώνουν πλατάνια και κυλούν δροσερά νερά. Στα υψίπεδα της περιοχής αφθονεί το τσάι του βουνού της Εύβοιας, ένα ενδημικό αρωματικό φυτό, που φύτεται μόνο στα βουνά της Εύβοιας και ανθίζει τον Ιούνιο.

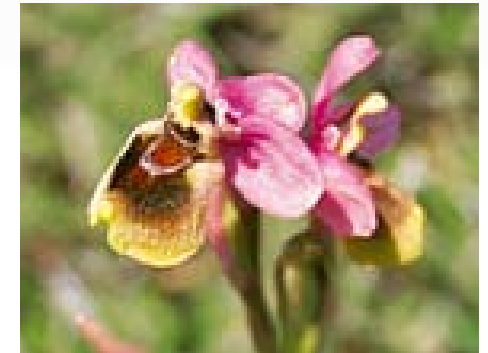
Η παραλία Σχοινοδαύλεια

Το φαράγγι του Αγίου Δημητρίου καταλήγει σε μία μικρή δυσπρόσιτη παραλία, τη Σχοινοδαύλεια. Η παραλία περιβάλλεται αμφιθεατρικά από σταλακτίτες, δημιουργήματα αιώνων, που σταλάζουν τη δροσιά των πηγαίων νερών. Τα χρώματα συναρπάζουν. Αν ρίξει κανείς μία ματιά προς τα πάνω, μπορεί να θαυμάσει την

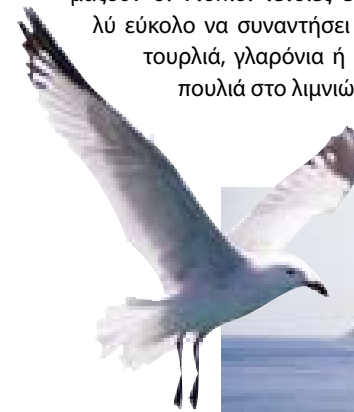
Το χωριό του Αγίου Δημητρίου όπως φαίνεται από το μονοπάτι που ανεβαίνει στον ορεινό όγκο της Λάκκας Μπούκουρα.

άγρια ομορφιά του φαραγγιού και να παρατηρήσει, αν είναι τυχερός, το πέταγμα κάποιου αρπακτικού πουλιού. Η εκβολή του ρέματος Πορφύρα σχηματίζει μια λιμνούλα πίσω από την παραλία, αληθινό «λιμνιώνα», όπως ονομάζουν οι ντόπιοι τέτοιες εκβολές. Είναι πολύ εύκολο να συναντήσει κανείς ερωδιούς, τουρλιά, γλαρόνια ή άλλα ασυνήθιστα πουλιά στο λιμνιώνα.

Η άγρια orchidea αφρός η σφήκα (*Ophrys tenthredinifera*)

Η παραλία Σχοινοδαύλεια και οι ακτές του Καβοντόρου όπως φαίνονται από το δρόμο που οδηγεί στη Σάρα.

Ο σπανιότατος αιγαιόγλαρος (*Larus audouinii*) ξεχωρίζει από το κόκκινο ράμφος και τα σκούρα γκριζα πόδια του.

Οι νότιοι πρόποδες της Όχης Καστέλλο Ρόσσο - Μύλοι - Αετόπετρες

Το Κοκκινόκαστρο δεσπόζει σ' ένα ιστορικό τοπίο

Το κάστρο της Καρύστου δεσπόζει στους πρόποδες της Όχης. Βρίσκεται μόλις τέσσερα χιλιόμετρα από την Κάρυστο μεταξύ των χωριών Γραμπιάς και Μύλων.

Το πρώτο οχυρό στο μετέωρο λόφο του σημερινού κάστρου χτίστηκε από τους Βυζαντινούς το 1030.

Το μεσαιωνικό Καστέλλο Ρόσσο χτίστηκε πάνω στις βυζαντινές βάσεις κατά μια εκδοχή από το βαρόνο Ραβανό Δαλεκάρτσερι μεταξύ 1209 - 1216. Καταλήφθηκε από τους Φράγκους και αγοράστηκε μεταγενέστερα από τους Ενετούς οι οποίοι το κατείχαν για 104 χρόνια. Αργότερα, στην οθωμανική περίοδο (1470-1830), οχυρώθηκε ακόμη πιο

μεγαλόπρεπα από τους Τούρκους. Την περίοδο της Επανάστασης του 1821 δόθηκαν πολλές μάχες για την άλωση του κάστρου. Ο Οδυσσεάς Ανδρούτσος, ο Νικόλαος Κριεζώτης γνωστός ως «λιοντάρι της Εύβοιας» και ο Γάλλος φιλέλληνας Φα-

βιέρος το πολιορκήσαν δίχως αποτέλεσμα. Το κάστρο άνοιξε τις πόρτες του στους Έλληνες μετά την απελευθέρωση, το 1833. Σήμερα, από τον επιβλητικό βράχο του αγναντεύει τον κόλπο της Καρύστου κρατώντας μέσα στους ερειπωμένους τοίχους του τις αναμνήσεις και τα μυστικά του παρελθόντος. Το κάστρο προσφέρεται για φυσιολατρική περιήγηση. Στους ερειπωμένους τοίχους φύονται σπάνια αγριολούλουδα όπως η καμπανούλα της Καρυστίας (*Campanula celsii carystea*), ενώ στα βράχια του φωλιάζουν γαλαζοκότσυφες, βραχοτοσπανάνκοι, βραχοκρικκίνεζα και άλλα πουλιά των γκρεμών.

Δύο πεταλούδες (*Euchloe ausonia*) πάνω σε ένα κοινό αγκάθι (*Cardus rychnocephalus*)

Ο όρμος Καρύστου όπως φαίνεται από το δρόμο Μετόχι - Σταυρός.

Η κοιλάδα των Μύλων

Ανατολικά του κάστρου και σε απόσταση πέντε χιλιομέτρων από την Κάρυστο βρίσκεται το χωριό Μύλοι. Διασχίζεται από το ρέμα Πλατανίτσες, που κατεβαίνει από την Όχη προς την Κάρυστο. Οφείλει την ονομασία του στους πολλούς νερόμυλους που συντηρούσε κάποτε το ποτάμι. Το χωριό έχει πετρόχτιστες κρήνες, παλιά αρχοντικά και τοξωτά γεφύρια, μάρτυρες της ακμής του στο παρελθόν.

Τα αρχαία λατομεία

Με αφετηρία τους Μύλους μπορούν να οργανωθούν ενδιαφέρουσες περιπατητικές διαδρομές. Εδώ είναι και ο τελευταίος σταθμός για τον ορειβάτη που θ' ανεβεί την Όχη. Η πιο εντυπωσιακή στάση των πεζοπόρων είναι τα αρχαία λατομεία που σώζονται στο πάνω μέρος της κοιλάδας των Μύλων. Οι Κύλινδροι είναι το σπουδαιότερο λατομείο της περιοχής. Πάνω από το λατομείο, εκεί όπου συνεχίζει το μονοπάτι προς την Όχη, δεσπόζουν τα μεγάλα βράχια της Κακιάς Σκάλας. Σώζεται ακόμη ένα μεσαιωνικό καλντερίμι, που περνά ανάμεσα από επιβλητικούς γκρεμούς. Η περιοχή της Κακιάς Σκάλας είναι τόπος φωλιάσματος για αρπακτικά πουλιά όπως ο σιζιαετός και ο φιδαιετός. Κατά τη φθινοπωρινή μετανάστευση μπορεί κανείς να παρατηρήσει το πέλασμα χρυσαετών, όρνιων, σφηκιάρηδων και

άλλων σπάνιων αρπακτικών. Επιπροσθέτως, τα μεγάλα βράχια είναι καταφύγια για πολλά σπάνια αγριολούλουδα.

Οι γιγάντιοι μονολιθικοί κίονες στη θέση Κύλινδροι. Διακρίνεται το χωριό των Μύλων και στο βάθος το Καστέλλο Ρόσσο.

Τα βουνά του Καβοντόρου

Ανεξερεύνητο ορεινό τοπίο πάνω από τα χωριά του Καφηρέα

Τα βουνά του Καβοντόρου είναι η βορειοανατολική απόληξη της Όχης. Σχηματίζουν επιμήκη σειρά διαδοχικών κορυφών που υψώνεται πάνω από το ακρωτήριο του Καφηρέα. Ξεχωρίζει το όρος Παλαμηδό (ή Πρόκα) με την ιδιόμορφη κορυφογραμμή της Ανεμοπούλας, ένα ανεμοδαρμένο βραχώδες διάσελο μεταξύ των κορυφών Πρόκα (965 μ.) και Προφήτη Ηλία Καβοντόρου (930 μ.). Το πέτρινο πέραςμα μεταξύ των δύο κορυφών είναι ορόσημο του Καβοντόρου. Εικάζεται ότι εδώ είχε το ορμητήριο του ο φραγκοκαρυστινός ιππότης Λικάριος. Στην κορυφή του Προφήτη Ηλία, όπου υπάρχει σήμερα ξωκκλήσι, σώζονται ερείπια παλαιού και αγνώστου κτίσματος.

Πετρόχτιστο εικονοστάσι στην κορυφή Ξέσπορτες του βουνού Παλαμηδό. Στο βάθος διακρίνεται το διάσελο της Ανεμοπούλας.

Σε αντίθεση με το τραχύ ανάγλυφο της Πρόκας, στις γειτονικές κορυφές υπάρχουν ομαλοί ορεινοί όγκοι με σχιστολιθικά πετρώματα. Εδώ δεσπόζει η Κερασιά (1.227 μ.), μια κορυφή με γκριζούς αμφιβολίτες που είναι σχεδόν όμοιοι με τα βράχια των κορυφών της Όχης. Στα ριζά της Κερασιάς υπάρχει η κοιλάδα του Κομήτου, με ρέμα που ρέει ως τη θάλασσα όλο το έτος. Στην ευρύτερη περιοχή οι σχιστόλιθοι σχηματίζουν μεγάλα ομαλά βουνά όπως είναι η Μηλιά και το Αηδόνι. Επειδή τα βουνά αυτά έχουν άφθονο νερό συντηρούν μικρά πλατανοδάση, σκόρπιες καστανιές, εκτεταμένους ερεικώνες και φτεριάδες που πρασινίζουν το ξερικό τοπίο του καλοκαιριού.

Τα δάση κουμαριάς και ο δροσερός βόριος

Στις βόρειες πλαγιές του Παλαμηδού, στο μεγάλο βραχώδες φαράγγι του Βαθυρέματος, το τοπίο χαρακτηρίζεται από ένα μωσαϊκό βλάστησης, που το συνθέτουν αριές, πουρνάρια, φτεριάδες και χαμηλές λόχμες από πλατάνια. Τα μοναδικά δάση κουμαριών της

Η κορυφή Προφήτης Ηλίας Καβοντόρου υψώνεται πάνω από το ακρωτήριο του Καφηρέα. Αριστερά το φαράγγι του Βαθυρέματος.

περιοχής βρίσκονται εδώ. Οι κουμαριές που ως επί το πλείστον είναι θαμνώδεις, εδώ εμφανίζονται και ως δέντρα.

Περπατώντας στα βουνά του Καβοντόρου νοιώθεις πάντα τη δροσιά του ανέμου και της θάλασσας. Οι βόρειοι άνεμοι του Αιγαίου συναντούν τα βουνά και παίρνουν απότομα ύψος. Έτσι ψύχονται και μετατρέπονται σε ομίχλη που αφήνει δροσοσταλίδες ακόμη και τους καλοκαιρινούς μήνες στις βόρειες πλευρές του βουνού. Βρίσκεται κανείς σε ένα δάσος από αριές και δενδρώδη ρείκια που είναι υγρό σαν να έχει βρέξει. Παχύ στρώμα από βρύα και λειχήνες καλύπτουν τους κορμούς των δέντρων και στο έδαφος μυριάδες μικρά έντομα τρέφονται με σαπισμένα φύλλα.

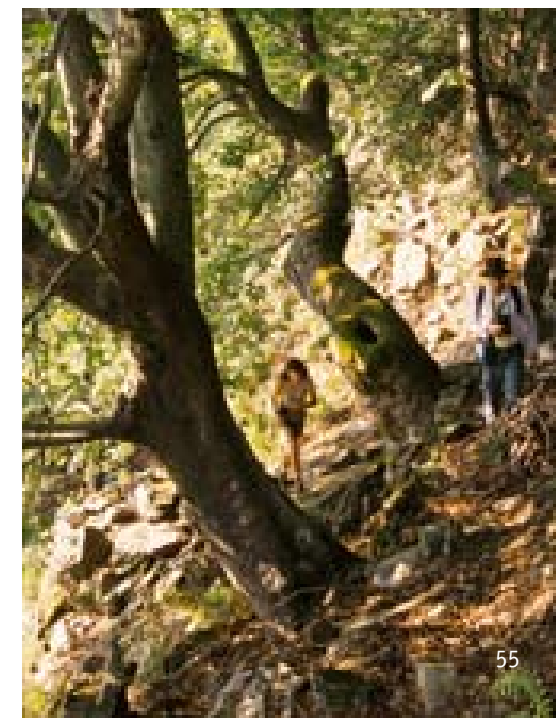
Τα βουνά του Καβοντόρου έχουν μια ξεχωριστή φυσιογνωμία για τον περιπατητή: Οι εναλλαγές απότομων και ομαλών κλίσεων και ο δροσερός βόριος κάνουν την πορεία σ'αυτά αρκετά ευ-

χάριστη. Οι Καβοντοριτές, αναπόσπαστο μέρος του τοπίου, είναι εγκάρδιοι, φιλόξενοι άνθρωποι. Θα σε κεράσουν κάτι, ότι έχουν. Θα σου χαμογελάσουν μέσα από την καρδιά τους και θα σε φιλοξενήσουν στα νοικοκυρεμένα κονάκια τους.

Περπατώντας μέσα στο δάσος των αριών στο φαράγγι του Βαθυρέματος στις βόρειες πλαγιές του Παλαμηδού.

Οι εδώδιμοι καρποί της κουμαριάς

Αθανάσιος Μηνιάτης

Το φαράγγι της Αρχάμπολης

Τα τείχη μιας αρχαίας πόλης διακρίνονται κατά μήκος των κατακόρυφων βράχων

Το φαράγγι της Αρχάμπολης βρίσκεται στη βορειοανατολική μεριά της Όχης, εφτά χιλιόμετρα νότια από το ακρωτήριο του Καφηρέα.

Παίρνοντας από την Κάρυστο το δρόμο προς Αμυδαλιά, βρίσκουμε την Αρχάμπολη μεταξύ των χωριών Ευαγγελισμός (Δράμεσι) και Θύμι.

Το μικρό φαράγγι έχει μοναδική άγρια ομορφιά. Κατακόρυφοι κοφτοί βράχοι στριφογυρίζουν δημιουργώντας ένα δραματικό τοπίο που καταλήγει σε μια μικρή ονειρεμένη παραλία. Κοιτώντας από ψηλά, κατά μήκος του φαραγγιού, διακρίνει κανείς απομεινάρια ενός αρχαίου πολιτισμού, τα τείχη μιας αρχαίας πόλης. Σύμφωνα

με τον αρχαιολόγο Keller τον 6ο με 7ο αιώνα π.Χ. τα τείχη αυτά περιστοιχίζουν ένα οικιστικό κέντρο και μια ακρόπολη. Αρχάμπολη σημαίνει αρχαία πόλη. Οι αρχαιολόγοι υποστηρίζουν ότι εδώ βρισκόταν ένα αρχαίο λιμάνι με ιερά και ορυχεία.

Τα ίχνη από σκωριές που συναντά κανείς στην παραλία και ανάμεσα στα ερείπια επιβεβαιώνουν την ύπαρξη μεταλλουργικών δραστηριοτήτων πριν ο χώρος εγκαταλειφθεί. Στις μεγάλες ορθοπλαγιές του φαραγγιού φύονται βραχόφιλα και ενδημικά φυτά. Αυτά τα άγρια βράχια και η δυσπρόσιτη θέση τους ευνοούν την επιβίωση ορισμένων σπάνιων πουλιών.

Πετροπέρδικες, πετρίτες, φώκιες και αρτέμηδες

Στην Αρχάμπολη συναντά κανείς τα είδη της «πέτρας και της θάλασσας». Πολλά ζώα του φαραγγιού φωλιάζουν στις σπηλαιώσεις και στις τρύπες των βράχων. Εδώ υπάρχουν σπάνια πουλιά σαν το μπούφο, διάφορα είδη αρπακτι-

Ο μπούφος (*Bubo bubo*) είναι ένα νυχτόβιο αρπακτικό στο μέγεθος αετού. (φωτ. Βασίλης Χατζηρβασάνης)

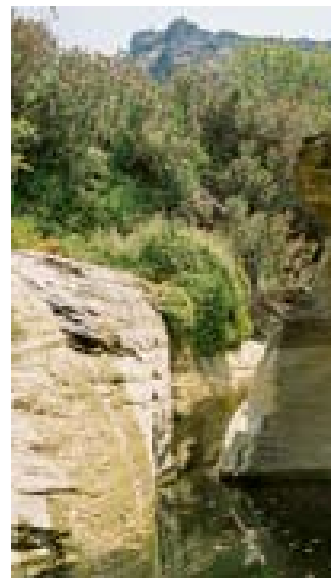

κών όπως το βραχοκικνίζεζο, ο πετρίτης κ.α. Λίγοι άνθρωποι έρχονται εδώ. Ορισμένοι ντόπιοι ψαρεύουν ακόμη με δυναμίτες, μια πολύ επικίνδυνη και καταστρεπτική πρακτική. Όταν σκάει η δυναμίτιδα μαζεύονται θαλασσοπούλια όπως αρτέμηδες και ασημόγλαροι για να τραφούν. Σε πιο ήσυχες στιγμές, μπορεί κανείς να έχει την τύχη να δει και είδη όπως η φώκια, που χρειάζεται ηρεμία και γαλήνη.

Το ρέμα της Αρχάμπολης δημιουργεί μαιανδρισμούς μέσα στην πέτρα.

Θέα προς το ακρωτήριο του Καφηρέα. Ανάμεσα στα φρύγανα φυτρώνουν το θρούμπι, το θυμάρι και η ρίγανη που με τα αιθέρια έλαια τους γεμίζουν τον αέρα με λαχταριστές μυρουδιές (ΚΑΤΩ).

Μέσα στην Ξηρασία του καλοκαιριού διατηρούνται μικρές λίμνες με νερό, στην πέτρινη κοίτη του ρέματος της Αρχάμπολης (ΚΑΤΩ ΑΡΙΣΤΕΡΑ).

Το ακρωτήριο του Καφηρέα

Το ξακουστό ακρωτήριο, ο τρόμος των ναυτικών

Το ακρωτήριο του Καφηρέα ή Καβοντόρου βρίσκεται στο ανατολικότερο σημείο της Εύβοιας. Πάνω στο ακρωτήριο, το εκκλησάκι του Αγίου Γρηγορίου μέσα στη μονασιά του, είναι σαν να αγναντεύει τη θάλασσα για να δώσει πίστη και ελπίδα στους ναυτικούς τις δύσκολες ώρες των τρικυμιών. Απέναντι του βρίσκεται το νησάκι Αράπη που ονομάστηκε έτσι, όχι για το χρώμα του αλλά για το φόβο που προκαλεί.

Το όνομα Καβοντόρος είναι ένα από τα πιο θρυλικά τοπωνύμια στην Ελλάδα και συνδέεται με πάρα πολλά ναυάγια από τους αρχαίους χρόνους ως την εποχή μας.

Λέγεται ότι το ακρωτήριο πήρε την ονομασία του «Κάβος του Χρυσού» από τα χρυσά νομίσματα και άλλα ευρήματα που ξέβραζε η θάλασσα από τα

Ο μύχος (*Puffinus yelkouan*) είναι ένα από τα χαρακτηριστικά θαλασσοπούλια του Καβοντόρου.

ναυάγια. Στον Καφηρέα ναυάγησε ο στόλος των Ελλήνων καθώς επέστρεφε μετά την άλωση της Τροίας, θύμα των μηχανορραφιών του Ναυπλίου, βασιλιά της νότιας Καρυστίας. Αυτός, θέλοντας να εκδικηθεί το φόνο του γιου του Παλαμήδη, άναψε απατηλή πυρά στα βράχια ώστε να νομίσουν οι Έλληνες ότι πλησίαζαν σε ασφαλές λιμάνι.

Τα θαλάσσια ρεύματα φέρνουν ζωή

Η θαλάσσια περιοχή του Καφηρέα είναι από τα πιο παραγωγικά θαλάσσια περιβάλλοντα του Αιγαίου. Τα ισχυρά θαλάσσια ρεύματα φέρνουν στην επιφάνεια θρεπτικές ουσίες που συντηρούν μεγάλους αριθμούς ψαριών και πλούσια θαλάσσια ζωή. Στη συνέχεια η θαλάσσια ζωή προσελκύει χιλιάδες θαλασσοπούλια. Την άνοιξη και το καλοκαίρι μπορεί κανείς να παρατηρήσει πολλές εκατοντάδες μύχους (*Puffinus yelkouan*), ένα είδος μικρής διομηθείας, που αναπαράγεται μόνο στην ανατολική Μεσόγειο. Στον Αράπη φωλιάζουν τακτικά πολλές δεκάδες ασημόγλαροι και ενίοτε θαλασσοκόρακες. Κοινός είναι και ο αρτέμης, συγγενής του μύχου. Μέσα στα σμήνη των θαλασσοπουλιών, υπάρχει ο σπανιότερος

Ηλιοβασίλεμα στην ομαλή κορυφή του ακρωτηρίου. Από εδώ διακρίνεται όλη η άγρια ακτογραμμή της νοτιοανατολικής Καρυστίας, τα θρυλικά Κοίλα της Εύβοιας.

γλάρος του Αιγαίου, ο αιγαιόγλαρος.

Η περιοχή είναι καταφύγιο για τη μεσογειακή φώκια, που ζει σε απόκρημνες και άγριες ακτές. Περιοχές αναπαραγωγής της είναι οι θαλάσσιες σπηλιές, που υπάρχουν στην ευρύτερη περιοχή του Καβοντόρου.

Το ακρωτήριο γίνεται την άνοιξη ένα πολύχρωμο κέντημα από αγκαθωτούς θάμνους που περιλαμβάνει σπάνια και εντυπωσιακά είδη φυτών. Χαρακτηριστικό είδος είναι το *Centaurea spinosa* που σχηματίζει θαμνώνες. Ορισμένα εξαιρετικά σπάνια ενδημικά είδη όπως η *Armeria johnsenii* φύονται και ανθίζουν κυρίως από τα τέλη του Απριλίου ως τις αρχές του Ιούνη. Αυτή είναι η καλύτερη εποχή να επισκεφθεί κανείς το ακρωτήριο.

Η γαλαζοπράσινη θάλασσα σμίγει με τα πολύχρωμα φρύγανα του ακρωτηρίου. Στα φρύγανα φύονται πολλά ασυνήθιστα και ενδημικά αγριολούλουδα.

Στον πλούσιο θαλάσσιο βυθό του Καβοντόρου αφθονούν τα χταπόδια (*Octopus vulgaris*).

Θαλασσοπούλις

Συχνά παρατηρούνται δελφίνια από τις ακτές του ακρωτηρίου όπως το ρινοδέλφιο (*Tursiops truncatus*).

Το ιστορικό προστασίας και ανάδειξης της φύσης στην περιοχή της Όχης

Οι ενέργειες για την προστασία και ανάδειξη του περιβάλλοντος στην Όχη άρχισαν από τους ορειβάτες και λίγους τοπικούς φυσιολάτρεις. Πριν το δεύτερο παγκόσμιο πόλεμο, η Όχη ήταν

γνωστή σε αρκετούς Αθηναίους ορειβάτες, που έκαναν ολόκληρο ταξίδι για να ανεβούν το βουνό. Ξεκινούσαν με καϊκι από τη Ραφήνα και εφόσον έφταναν στην Κάρυστο (τότε μια πραγματική περιπέτεια), προχωρούσαν στα χωριά με τα απέραντα περιβόλια, κατάφυτα με εσπεροειδή. Συνέχιζαν στα παραδοσιακά μονοπάτια (τότε δεν υπήρχαν δρόμοι) για να βγουν ψηλά στο βουνό πάνω από την Κάρυστο. Πηγαίνοντας πίσω στο χρόνο, διαπιστώνει κανείς ότι η περιοχή εξερευνήθηκε με αγάπη και πάθος από πολλές προσωπικότητες, ξεκινώντας από τον 18ο αιώνα.

1797. Στις 21.10.1797, ο Άγγλος γεωγράφος Μ.Ρ. Hawkins ανακαλύπτει το δρακόσπιτο

στην κορυφή της Όχης, αποκαλώντας το «πανάρχαιο ναό». Η είδηση δημοσιεύεται το 1820 καθιστώντας την περιοχή πόλο έλξης για διάφορους ερευνητές που αναζητούν περιπέτειες. Έως σήμερα πάνω από σαράντα ερευνητές έχουν αναφερθεί σε αυτό το μνημείο της κορυφής της Όχης.

1855. Ο φυσιολάτρης Α. Lindermayer δημοσιεύει την πρώτη αναφορά για την πανίδα της Εύβοιας όπου παραδίδει τους πρώτους καταλόγους ειδών πανίδας, πολλά από τα οποία δεν υπάρχουν πια στο νησί.

1932. Πραγματοποιείται η πρώτη οργανωμένη εξερεύνηση του σπηλαίου της Αγίας Τριάδας από την ομάδα "Υπαιθρια Ζωή".

1937. Ο Ευβοιώτης συγγραφέας-λαογράφος Τάσος Ζάππας, πρωτοπόρος του εκδρομισμού

στην Ελλάδα, τονίζει την ανάγκη ενός ορειβατικού καταφυγίου σε ομιλία του για την τουριστική αξιοποίηση της Εύβοιας, στον Φιλολογικό Σύλλογο «Παρνασσός».

Προπολεμικά, ήδη είχε αναπτυχθεί το φυσιολατρικό ενδιαφέρον για την περιοχή της Όχης. Σκοπός του καταφυγίου ήταν η εξυπηρέτηση των ορειβατών και φυσιολατρών που ήθελαν να γνωρίσουν την Όχη που «αποτελεί θαυμάσιο εξώστη πάνω από το Αιγαίο και τον Ευβοϊκό».

1943. Ιδρύεται ο Προοδευτικός Όμιλος Νέων Καρύστου. Πραγματοποιούνται εκδρομές στο βουνό.

1954. Ιδρύεται ο Προοδευτικός Όμιλος Καρύστου. Ο Σταμάτης Παπαμιχαήλ συνεισφέρει δυναμικά στην οργάνωση πεζοπορικών εκδρομών στο βουνό.

1957. Ο Τάσος Ζάππας, Σταμάτης Παπαμιχαήλ και ο Γεώργιος Μήλας (ΟΕΣΕ) επέλεξαν τη θέση ανέγερσης του καταφυγίου. Τα χρήματα για

την ανέγερσή του προσφέρονται από το ίδρυμα Νικόλαου Κ. Γιοκαλά και την Ομοσπονδία Εκδρομικών Σωματείων (ΟΕΣΕ).

1961. Ο αυστριακός βοτανικός Κ. Rechingher δημοσιεύει την πρώτη μονογραφία της χλωρίδας της Εύβοιας, έχοντας εξερευνήσει και τα φυτά της Όχης, όπως και άλλοι επιφανείς βοτανικοί. Παρόλα αυτά, δεν έγινε ποτέ συστηματική μελέτη της χλωρίδας ειδικά για την περιοχή της Όχης.

1962. Χτίζεται το καταφύγιο της Όχης, το πρώτο στην Εύβοια. Εγκαινιάσθηκε στις 21.10.1962. Η προσπάθεια ενισχύεται και από το Δήμο Καρύστου. Τη διαχείριση του καταφυγίου είχε το Γιοκάλειο Ίδρυμα. Χάρη στη δημιουργία του καταφυγίου, πολλές κόσμος, οργανώσεις, ομάδες και ξένοι επισκέπτες ανακαλύπτουν το βου-

Οι εθνογραφικές μελέτες του Γιάννη Γκίκα (όρθιος δεξιά) με την υποστήριξη του Σίμωνα Καρρά (όρθιος αριστερά) έφεραν στην επιφάνεια τον πολιτισμικό πλούτο της περιοχής. (φωτ. Σταμάτης Παπαμιχαήλ)

νό. Η Όχη γίνεται γνωστή σε εθνικό επίπεδο για τις πεζοπορικές και ορειβατικές διαδρομές που προσφέρει.

1979. Ίδρυση Συλλόγου Προστασίας Περιβάλλοντος Καρύστου. Ο σύλλογος αυτός δούλεψε για την αποτροπή της κατασκευής Πυρηνικού Εργοστάσιου στον Πλατανιστό. Σύσσωμη η νότια Εύβοια τάχθηκε κατά της δημιουργίας του.

1980. Ίδρυση Φυσιολατρικού και Λαογραφικού Ομίλου Καρύστου.

Αρχές '80. Αναπτύσσεται το ενδιαφέρον επιστημόνων και πανεπιστημιακών ομάδων για την περιοχή. Με την υποστήριξη του Καναδικού Αρχαιολογικού Ινστιτούτου στην Αθήνα, ιδρύεται το Southern Euboea Exploration Project (S.E.E.P.). Πρόκειται για έναν ερευνητικό οργανισμό όπου συνεργάζονται πολλοί ξένοι κυρίως επιστήμονες για την πολιτισμική και περιβαλλοντική έρευνα της περιοχής. Αξιολογείται η προσφορά επιστημόνων περιβαλλοντολόγων από το Πανεπιστήμιο της

Γάνδης (Ghent) του Βελγίου. Η πρώτη ελληνική «περιβαλλοντική μελέτη» για την περιοχή του Καβοντόρου οργανώθηκε από το πρόγραμμα Υφυπουργείου Νέας Γενιάς «Οικολογικές και Αναπτυξιακές Πρωτοβουλίες Νέων - Ξεχασμένη Ελλάδα». Συντονίστηκε από το Γ. Διαμαντόπουλο (Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης).

Εκδρομή προσκόπων στο καταφύγιο της Όχης το 1963. (φωτ. Σταμάτης Παπαμιχαήλ)

Η έρευνα της πανίδας στηρίχθηκε σε εργασίες πανεπιστημιακών φοιτητών.

φήμες ότι θα απέκλειε τη βοσκή των γιδοπροβάτων στο φαράγγι. Κάτω από αυτές τις συνθήκες έμειναν όλα στα χαρτιά.

1987. Η Όχη και ο υγρότοπος του κάμπου της Καρύστου εντάσσονται στον κατάλογο Corine Βιοτοπες για την προστασία των σημαντικότερων περιοχών για τη διατήρηση της φύσης στην Ευρωπαϊκή Ένωση.

1989. Η Όχη και η γύρω περιοχή περιλαμβάνεται στον επίσημο κατάλογο των σημαντικών περιοχών για τα πουλιά της Ευρώπης από το Διεθνές Συμβούλιο για τη Διατήρηση των Πουλιών (I.C.B.P.). Τον ίδιο χρόνο κατατίθεται πρόταση της Ελληνικής Ορνιθολογικής Εταιρείας για

τη δημιουργία «πάρκου στον υγρότοπο και κάμπο Καρύστου». Οι προτεινόμενοι περιορισμοί γίνονται αποδεκτοί από το δημοτικό συμβούλιο αλλά μένουν ανεφάρμοστοι λόγω του ιδιοκτησιακού καθεστώτος του υγροτόπου.

1991. Ανακαινίζεται το καταφύγιο της Όχης. Αν και η δημιουργία καταφυγίου στις αρχές του '60 ήταν μια πρωτοποριακή προσπάθεια ανάδειξης της Όχης, στη δεκαετία του '80 το καταφύγιο έμεινε εγκαταλειμμένο και υπέστη βανδαλισμούς. Το 1991 αρχίζει προσπάθεια ανακαίνισης του καταφυγίου με τη συμμετοχή ντόπιων νέων υπό το συντονισμό του διδασκάλου Αθανάσιου Μπινιάρη. Από το 1994 το ανανεωμένο καταφύγιο λειτουργεί και θεωρείται ένα από τα καλύτερα εξοπλισμένα και οργανωμένα μικρά καταφύγια της χώρας.

1994 - 1995. Μέσω πανελληνίου ερευνητικού προγράμματος που συντονίζεται από το Ελληνικό Κέντρο Βιοτόπων Υγροτόπων (ΕΚΒΥ), με τη συμμετοχή ελληνικών πανεπιστημίων, αναγνωρίζονται και οριοθετούνται ανά την Ελλάδα περιοχές για προστασία και ένταξη στο Κοινοτικό Δίκτυο Natura 2000. Η ελληνική κυβέρνηση έστειλε τον ολοκληρωμένο κατάλογο των περιοχών για τη διατήρηση της φύσης στα τέλη του 1995. Η περιοχή της Όχης (Όρος Όχη - Κάμπος Καρύστου - Ποτάμι Πλατανιστού - Ακρωτήριο Καφηρεύς) αξιολογήθηκε στον πρώτο βαθμό προτεραιότητας για τη διατήρηση της φύσης στον Εθνικό Κατάλογο Natura 2000.

1996. Τμήματα της περιοχής της Όχης προτάθηκαν ως «τοπία ιδιαίτερου φυσικού κάλλους»

Το Κέντρο Περιβαλλοντικής Ενημέρωσης Καρυστίας στα Καλύβια, που ολοκληρώθηκε το 2002, στεγάζει ειδική έκθεση για το φυσικό περιβάλλον της περιοχής.

(πρόγραμμα ΥΠΕΧΩΔΕ) και εντάχθηκαν στο πρόγραμμα Τράπεζας Πληροφοριών για την Ελληνική Φύση του Εθνικού Μετσόβιου Πολυτεχνείου.

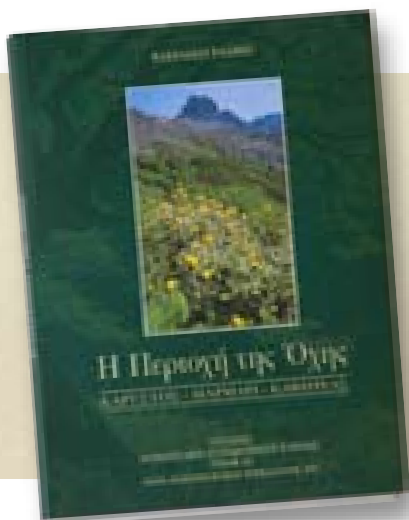
1997. Ιδρύεται ο Σύλλογος Προστασίας Περιβάλλοντος Νότιας Καρυστίας (Σ.Π.Π.Ε.Ν.Κ.).

1997- 2006. Η Νομαρχιακή Αυτοδιοίκηση Εύβοιας ολοκλήρωσε πρόγραμμα προστασίας και ανάδειξης του φαραγγιού Δημοσάρη και της ευρύτερης περιοχής της Όχης χρηματοδοτούμενο από την Ευρωπαϊκή Ένωση (πρόγραμμα ΕΠΠΕΡ). Έγινε η χάραξη ενός ολοκληρωμένου μονοπατιού στο φαράγγι του Δημοσάρη, βελτιώθηκε ο δρόμος πρόσβασης στο Πετροκάναλο όπου και κτίστηκε ειδικό περίπτερο πληροφόρησης. Κατασκευάστηκε επίσης το κτίριο που στεγάζει το Κέντρο Περιβαλλοντικής Ενημέρωσης Καρυστίας στα Καλύβια Καρύστου. Το 1998 εκπονήθηκε ειδική περιβαλλοντική μελέτη που αξιολόγησε, οριοθέτησε και έδωσε κατευθυντήριες προτάσεις για την προστασία της φύσης στην ευρύτερη περιοχή της Όχης. Είναι εντυπωσιακό το ενδιαφέρον που δημιουργήθηκε για την περιοχή τα τελευταία χρόνια. Επιπροσθέτως, παρατηρείται στην εποχή μας ένα κύμα ενεργοποίησης για την αναψυχή στη φύση και την προστασία της, δίνοντας θάρρος και ελπίδα για το μέλλον της φυσικής κληρονομιάς.

Για πολλούς φυσιοδίφες η ανακάλυψη ενός σπάνιου είδους, όπως αυτές οι παιώνιες στις πλαγιές της Όχης, αποτελεί αντικείμενο θαυμασμού.

Η εξερεύνηση των κορυφών της Όχης είναι μια σπάνια εμπειρία.

Το παρόν τεύχος αποτελεί προσαρμοσμένη έκδοση ενός μεγαλύτερου βιβλίου, με τίτλο «**Η Περιοχή της Όχης, Κάρυστος - Μαρμάρι- Καφηρέας**» που εκδόθηκε το 2000, στηριζόμενο στην Εδική Περιβαλλοντική Μελέτη της προτεινόμενης προστατευόμενης περιοχής. Στο βιβλίο αυτό υπάρχει αναλυτικότερη παρουσίαση της προστατευόμενης περιοχής, εκτεταμένη βιβλιογραφία και ευρετήριο. Η έκδοση αυτή τιμήθηκε με μετάλλιο από την **Εταιρεία Ευβοϊκών Σπουδών**.

Οι ερευνητές για την περιοχή

Η περιοχή της Όχης δεν ξεχνιέται εύκολα. Ίσως, επειδή είναι ένα παράξενο μίγμα νησιωτικού και ορεινού τοπίου, ηλιόλουστες παραλίες που σαρώνονται από μεγάλα κύματα και καστανοδάσος βρεγμένο από την ομίχλη, καμένες από τον ήλιο κυκλαδίτικες πλαγιές και κρυμμένοι στο δάσος καταρράκτες, ερειπωμένα κάστρα και έρημα μικρά χωριά...

Βασίλης Χατζηρβασάνης,
Δασολόγος

Πρωτογνώρισα την Όχη το 1970, σε μια ανάβαση με τον Ορειβατικό. Ξαναήλθα σε επαφή μαζί της μετά το 1985 όταν χρειάστηκε να συγκεντρώσω στοιχεία για το πρόγραμμα Corine της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Χωρίς δυσκολία αποδείξαμε τότε ότι ο ορεινός όγκος της Όχης είναι ένας εξαιρετικά σημαντικός βίοτοπος, με σπάνια είδη πουλιών, πολύ σπάνια ενδημική χλωρίδα και ένα μοναδικό στην Ελλάδα καστανοδάσος με δέντρα ηλικίας εκατοντάδων χρόνων. Χωρίς αμφιβολία η περιοχή της Όχης είναι ένας από τους σημαντικότερους βίοτοπους της χώρας μας.

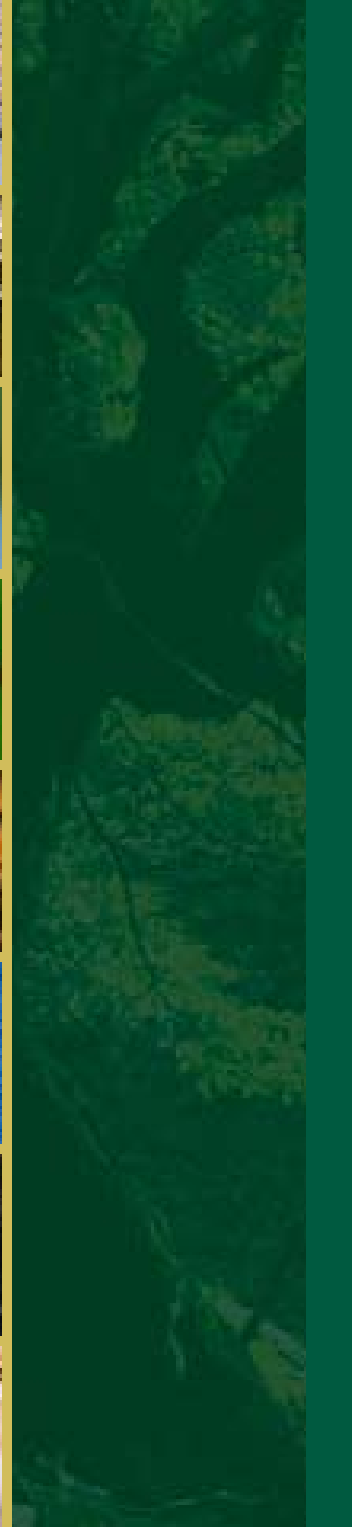
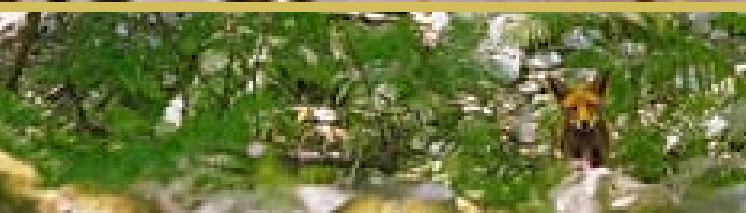
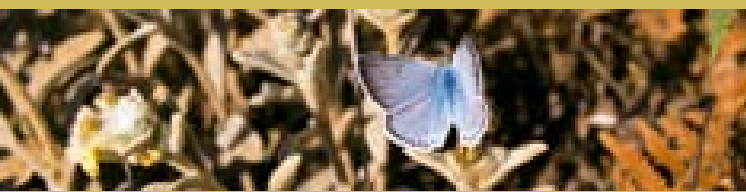
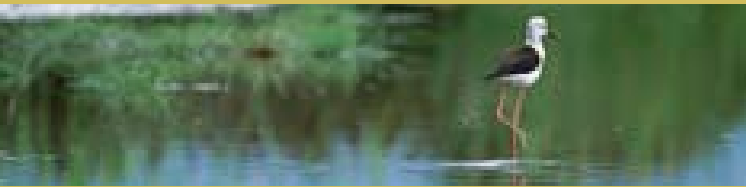
Γιώργος Σφήκας,
Βοτανικός - Συγγραφέας, Πρόεδρος
Ελληνικής Εταιρίας Προστασίας της Φύσης

Κατά τη διάρκεια της έρευνάς μου στις αρχές του '80, μελέτησα αρκετές περιοχές της Εύβοιας. Η ευρύτερη περιοχή της Όχης είναι σημαντική για την ορνιθοπανίδα, γιατί εκεί φωλιάζουν και σταθμεύουν απειλούμενα είδη πουλιών που σπάνίζουν στην Ευρώπη. Η Όχη και ο μικρός υγρότοπος στον κάμπο της Καρύστου, δημιουργούν ένα μοναδικό συνδυασμό ενδιαιτημάτων. Αναμφισβήτητα η θεσμοθέτηση μιας προστατευόμενης περιοχής στην Όχη είναι άμεση ανάγκη διότι η περιοχή υποβαθμίζεται από απρογραμματίστες ανθρώπινες δραστηριότητες.

Ben Hallmann,
Ορνιθολόγος, Επιστημονικός Συνεργάτης Corine
Biotopes Project της Ευρωπαϊκής Ένωσης

Φαίνεται σχεδόν απίστευτο πως σε ένα τόσο άσημο βουνό βρίσκονται συγκεντρωμένα τόσα πολλά αξιοθέατα. Πράγματι μια πεζοπορία στη Όχη μοιάζει με φανταστικό ταξίδι όπου η μία έκπληξη διαδέχεται την άλλη. Έχοντας περπατήσει τα μονοπάτια του Κάβο Ντόρο, του Δημοσάρη και της ευρύτερης περιοχής είναι προφανές ότι η Όχη είναι μια συναρπαστική περιοχή στο κατώφλι της Αττικής, και αξίζει κάθε προσπάθεια προστασίας.

Πηνελόπη Ματσούκα, Βιολόγος,
Εκδότης Ορειβατικών Οδηγών-Χαρτών
«Ανάβαση»

ISBN 960-86684-2-5